

ASUNNOTTOMUUS JA KUNTASIDONNAISUUS

Asunnottomat Helsingissä – kotikunnan muuttamisen haasteet

Miikka-Pekka Rautiainen
Opinnäytetyö
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)
Kevät 2018

TIIVISTELMÄ

Rautiainen, Miikka-Pekka. Asunnottomuus ja kuntasidonnaisuus. Asunnottomat Helsingissä – kotipaikkakunnan muuttamisen haasteet. Helsinki kevät 2018, 63 sivua, 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, DIAK Kalasatama. Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi (AMK).

Asunnottomuus on globaalisti kehittyvä ilmiö, jota on pyritty ja pyritään ratkaisemaan monin keinoin. Suomessa asunnottomuustyö on kehittynyt paljon, ja tehty työ on tuottanut tulosta: Suomi on ainut Euroopan maa, jossa asunnottomuus vähenee. Tästä huolimatta suomessa on edelleen tilastoidusti yli 7000 asunnotonta.

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää helsinkiläisen asunnottoman halu vaihtaa asuinpaikkakuntaa tilanteessa, jossa hän saisi asunnon pääkaupunkiseudun ulkopuolelta. Opinnäytetyössäni tarkastelen haastattelemalla viiden helsinkiläisen pitkäaikaisasunnottoman näkökulmia asunnottomuuteen johtaneista tekijöistä ja selvitän asunnottomien henkilökohtaisia ajatuksia asunnottomuudesta. Teemahaastattelut analysoitiin soveltamalla sisällönanalyysia.

Tuloksissa korostui selkeästi päihteidenkäytön merkitys asunnottomuuteen. Lisäksi tuloksissa ilmeni hajontaa asunnottomien halusta vaihtaa kotipaikkakuntaa ja ystäväpiiriään. Haastateltavat kertoivat myös käyttämiensä palveluiden merkityksestä omassa arjessaan ja kokivat erityisesti matalan kynnyksen päiväkeskuspalvelut tärkeiksi tekijöiksi asuinpaikan valinnassa. Haastatteluissa korostuivat vahvat negatiiviset mielipiteet erityisesti pääkaupunkiseudun suuria keskitettyjä asumispalveluyksiköitä kohtaan.

Tuloksia tarkasteltaessa voidaan todeta, että asunnottomuustyössä yleisesti tulisi panostaa uusiin, yksilöllisiin asumisratkaisuihin ja erityisesti asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn. Myös matalan kynnyksen palvelujen valtakunnallinen kehittäminen vastaamaan pääkaupunkiseudun palveluiden tasoa olisi tärkeää.

Avainsanat: Asunnottomuus, mielenterveys, pitkäaikaisasunnottomuus, päihteet, syrjäytyminen

ABSTRACT

Rautiainen, Miikka-Pekka. Homelessness and municipality adherence. The homeless in Helsinki – the challenges of changing municipality. Helsinki spring 2018, 63 pages, 2 appendices. Language: Finnish

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

Homelessness is a globally spreading phenomenon, which has tried to be solved in numerous ways. In Finland the work in the field of homelessness has been developing considerably and the work has been effective: Finland is the only European country where homelessness is on decrease. However, there are still over 7000 statically homeless persons in Finland.

The purpose of the research is to find out whether a homeless person from Helsinki is willing to change their municipality in a situation where they could get accommodation from outside the metropolitan area. In my thesis I interview five long-term homeless persons from Helsinki, regarding their views of the factors that lead to their homelessness. I also examine their personal thoughts of their homelessness. The theme interviews were analyzed by content analysis.

The results indicate clearly the significance of substance and alcohol abuse to homelessness. The results stated also that there were spread opinions about changing municipality and especially the friend / family relations. The homeless also emphasized the importance of their daily used services as a decisive factor on the choosing of home city. The interviewed also stated strong opinions against the big centralized housing units.

When observing the results, it can be stated that new, alternative and personalized methods of housing is needed in the field of homelessness work. Also, the significance of preventive work measures must be considered. Lastly, the development of easy access services for homeless to match the quality of metropolitan area, is important.

Keywords: Homelessness, Long-Term Homelessness, Exclusion, Substance abuse, Mental health

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 ASUNNOTTOMUUS	9
2.1 Pitkäaikaisasunnottomuus	11
2.2 Syrjäytyminen ja huono-osaisuus	12
2.3 Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus	14
2.4 Asunnottomien päihde- ja mielenterveysongelmat	15
2.5 Asunnottomuuden keskittyminen Helsinkiin	16
2.6 Asunnottomuuden kehittyminen ja asunnottomuusprofiilin muutos	18
3 ASUNNOTTOMUUSTYÖ	20
3.1 Asunto ensin –malli	21
3.2 Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmat	22
3.3 Asunnottomuustyön tulevaisuuden näkymät	26
4 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTUS	28
4.1 Tutkimusprosessin eteneminen	28
4.2 Kvalitatiivinen tutkimus	29
4.3 Teemahaastattelut ja niiden toteutus	30
4.4 Aineiston analyysi	34
5 TULOKSET	38
5.1 Päihteet ja asunnottomuus	38
5.2 Kokemuksia kuntakohtaisista palveluista	40
5.3 Lähipiirin merkitys	42
5.4 Kokemuksia tuetun asumisen yksiköistä	43
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	45
7 POHDINTA	47
7.1 Tutkimuksen validiteetti ja eettisyys	50
7.2 Aiheita jatkotutkimukselle	53
7.3 Ammatillinen kehittyminen	54

LÄHTEET.....	56
LIITE 1: Teemahaastattelurunko 1.....	60
LIITE 2: Teemahaastattelurunko 2.....	61

1 JOHDANTO

Asunto ja koti tuntuvat monesti itsestäänselvyydeltä ja asioilta jotka kuuluvat jokaiselle. Suomessa oli kuitenkin vuonna 2017 yhteensä 7 112 asunnotonta ihmistä, ja vaikka määrä on vuoden 1987 yli 18 000 asunnottomasta laskenut merkittävästi, asunnottomuustyötä sen poistamiseksi on vielä tehtävänä. Suomen perustuslaki (Luku 2, 19§) määrittää, että jokaisella on oikeus ihmisarvoisen elämän edellyttämään turvaan, toimeentuloon ja huolenpitoon. Tämä tulkitaan monesti subjektiiviseksi oikeudeksi asuntoon, mutta kuten asunnottomuusluvutkin kertovat, se ei käytännön tasolla toteudu ja ihmisiä ajautuu palveluiden ulkopuolelle ja asunnottomiksi. (Suomen perustuslaki 1999; Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2017; Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2018.)

Asunnottomuus ja erityisesti asunnottomuuden kasvu on hyvin kansainvälinen ilmiö. Asunnottomuustyöhön on kansainvälisesti panostettu paljon ja esimerkiksi ”asunto ensin – mallia” on systemaattisesti toteutettu 1990-luvun lopulta lähtien ympäri maailmaa. Tästä huolimatta Suomi on ainut Euroopan maa, jossa asunnottomuus on laskussa. Tämä ei ole sattumaa koska Suomessa on panostettu asunnottomuuden vähentämiseen laajamittaisesti myös poliittisella tasolla. Jyrki Kataisen hallituksen käynnistämä, vuonna 2008 alkanut Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma (PAAVO 1 & 2) ja 2016 jatkunut Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma (AUNE) ovat luoneet laajamittaisia toimintamalleja ja resursseja Suomessa toteutettavaan asunnottomuustyöhön. (Y-säätiö 2017, 10 -15; Asunto ensin i.a.) Voidaankin siis jossain määrin todeta, että asunnottomuuden vähentäminen ja loppujen lopuksi sen poistaminen ovat myös osittain poliittista resurssointia ja tahtotilaa.

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmat ovat tehokkaasti kyenneet vaikuttamaan pitkäaikaisasunnottomuuden määrään, mutta ei ole kuitenkaan pystynyt torjumaan uuden asunnottomuuden syntymistä. Laajan, pitkälle aikavälille toimivaksi suunnitellun hallitusohjelman problematiikka on, että se ei kykene tehokkaasti tai riittävän nopeasti vastaamaan kohderyhmän muuttuviin

tarpeisiin. Olen vuodesta 2008 työskennellyt asunnottomien ja asunnottomuustaustaisten parissa asumispalveluyksiköissä, tuetussa hajasijoitetussa asumisessa, sekä useassa eri kehittämishankkeessa. Työssäni nousee jatkuvasti esiin pääkaupunkiseudun vaikea asuntotilanne ja asunnottomille suunnattujen palvelujen pelkistyminen pääsääntöisesti päihteidenkäyttäjille keskittyneeseen, vahvasti tuettuihin asumismuotoihin. Pääkaupunkiseudulla keskitetty tuettu asuminen on pääasiallinen asumisvaihtoehto asiakaskunalle, jotka hakevat asuntoa kaupungin asunnottomille suunnattujen palvelujen kautta. Tilanteesta ongelmallisen tekee se, että moni asumisen tukea tarvitseva hakeutuu vahvasti tuettuun asumismuotoon ja kaupungin asumispalveluihin, sillä asunnon saaminen ”normaalista” asuntokannasta on äärimmäisen haastavaa ihmisille, joilla ei ole luottotietoja tai maksukykyä kalliisiin pääkaupunkiseudun vuokra-asuntoihin. Pitkäaikaisasunnottomuus ja asunnottomuus yleisesti ovat vahvasti pääkaupunkiseudulle keskittyviä ilmiöitä. Jopa 70 % kaikista Suomen asunnottomista ovat pääkaupunkiseudulla tai sen kehyskunnissa (Y-säätiö 2017, 13). Työssäni käydyissä keskusteluissa asunnottomien parissa nousee usein esiin vaihtoehto kotipaikkakunnan vaihtamisesta asuntotilanteen korjaamiseksi. Kotikunnan vaihtamisessa esteeksi nousevat usein byrokraattiset ongelmat ja virallisesti vailla vakinaista asuntoa oleva ei esimerkiksi helposti pysty muuttamaan kotipaikkakuntaansa. Lisäksi moni asunnoton kokee vieraat palvelut, ympäristön ja tuttavapiirin vaihtumisen liian haastavana ja valitsee muuttamisen sijaan asunnottomuuden tutulla paikkakunnalla.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää helsinkiläisen pitkäaikaisasunnottoman subjektiivinen halu vaihtaa kotipaikkakuntaa tilanteessa, jossa hän saisi asunnon vieraalta paikkakunnalta pääkaupunkiseudun ulkopuolelta kunnasta, jossa asuntotilanne on rakenteellisesti parempi. Tutkimuksen tavoite on haastatteleamalla selvittää pääkaupunkiseudulla pitkään asunnottomana olleiden kokemuksia asunnottomuudesta ja asunnottomuuden syistä.

Opinnäytetyö jakautuu kahteen taustoittavaan osioon, joissa kerron asunnottomuudesta ja eri asunnottomuudesta yleisesti johtuvia ja siihen vaikuttavia tekijöitä kuten syrjäytymistä ja huono-osaisuutta. Keskeisiä käsitteitä työssäni ovat asunnottomuus, pitkäaikaisasunnottomuus, asunnottomuuden keskittyminen pääkaupunkiseudulle, sekä syrjäytyminen ja huono-osaisuus. Ensimmäisen taustoittavan osion jälkeen käsittelen Suomessa tehtävää asunnottomuustyötä, sen tavoitteita ja historiaa. Asunnottomuuden poistamiseen tähtäävän valtakunnallisen työn laajamittainen ymmärtäminen auttaa käsittämään niitä taustatekijöitä ja vaikutuksia tutkimusaineistosta esiinnousseihin tuloksiin, joita käsittelen opinnäytetyön viimeisissä luvuissa. Opinnäytetyön viimeisessä luvussa pohdin tutkimusaineistossa esiintyneitä tuloksia ja tarkastelen johtopäätöksiä reflektoiden niitä tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen.

2 ASUNNOTTOMUUS

Jos pohtii syrjäytymistä, köyhyyttä, pahoinvointia ja putoamista yhteiskunnan tukiverkkojen ja palveluiden ulkopuolelle, on varmasti helppoa todeta, että asunnottomuus edustaa kaikkien edellä mainittujen ilmiöiden ääripäätä. Asunto ja oma koti ovat monesti ja monelle itsestäänselvyksiä, mutta niiden puuttuminen pudottaa helposti pohjan kaikelta muulta elämältä. Kuinka moni asunnoton käy kadulta töissä? Kuinka moni koditon opiskelee? Kuinka moni asunnoton elää köyhyysrajan alapuolella? Kuinka monen kadulla asuvan elämää voidaan sanoa kokonaisvaltaisesti ihmisarvoiseksi? Asunnottomuus on syrjäytymisen äärimmäinen muoto ja useasti myös syyn ohella sen seuraus. Käytännössä eläminen ilman asuntoa nyky-yhteiskunnassa ei onnistu: asunto tarjoaa turvaa ja suojaa, yksityisyyttä, paikkaa levähtää ja peseytyä, sekä huolehtia muista perustarpeista. Asunnottomalla näitä mahdollisuuksia ei ole ja elämän muut osa-alueet jäävät arjen selviytymisen varjoon. (Asunto ensin 2016.)

Asunnottomuus nähdään subjektiivisen hyvinvoinnin lähes täydellisenä vastakohtana. Asuntoa ja omaa kotia pidetään yhtenä ihmisarvon perusteena ja perustarpeiden täyttymisen osana. Tämän lisäksi asunnottomuus on myös merkittävä yhteiskunnallinen rasite. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmien ja niistä kerätyn tiedon perusteella on laskettu, että yksittäisen pitkäaikaisasunnottoman ihmisen asuttaminen säästää yhteiskunnan varoja keskimäärin 15 000€ vuodessa. Kun huomioidaan, että vuonna 2017 Suomessa oli lähes 2000 pitkäaikaisasunnottomaa henkilöä, voidaan todeta asunnottomuuden yhteiskunnallisten rasitteiden olevan vähintäänkin merkittäviä. (Nousiainen, Hällman, Saurama, Seppälä 2007, 7 – 8; Y-säätiö 2017, 12.)

Pelkistetysti määriteltynä asunnoton on henkilö jolla ei ole omaa kotia tai vakinaista asuntoa. Asunnottomuus on kuitenkin monimuotoinen ilmiö ja sen yksityiskohtainen rajaaminen on haastavaa: Asunnoton voi olla myös esimerkiksi vanhempiansa luona epävirallisesti oleskeleva täysi-ikäinen, kun taas toisessa ääripäässä asunnoton on viettänyt kymmeniä vuosia kadulla ilman omaa kotia. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus on määritellyt asunnottomuustilastoinnissa käytettävien asumisen eri muotojen viisi luokkaa, joita käytetään yleisesti Suomessa:

- Ulkona, rappukäytävissä ja ensisuojuissa ym. asuvat
- Asuntoloissa, majoitusliikkeissä, hotelleissa ja hostelleissa asuvat
- Eri laitoksissa asuvat
- Vapautuvat vangit, joilla ei ole vapautumisen jälkeen asuntoa
- Tilapäisesti tuttavien, ystävien ja sukulaisten luona asuvat

Eri asunnottomuusryhmien määrittely on laadittu helpottamaan asunnottomuuden tilastointia ja todentamaan asunnottomuuden eri muotojen ilmentymää (Asunto Ensin 2016.)

Suomessa pääsääntöisesti käytettävä termi on ”asunnoton”, kun taas valtakunnallisesti puhutaan enemmän kodittomuudesta termillä

"homelessness". Asunnottomuuskeskustelussa ei ole "virallisesti" määritelty asunnottomuuden tai kodittomuuden käsitteitä ja opinnäytetyössä puhuessani "kodittomasta" tai "asunnottomasta" viitataan aina henkilöön, jolla ei ole fyysistä asuntoa.

Ilkka Taipale kuvaa väitöskirjassaan Asunnottomuus ja alkoholi (1982, 48 - 49) asunnottomuuden ja kodittomuuden eroja seuraavasti:

"Asunnoista on pulaa, mutta kotiin kohdistuu ikävä. Asunto on fyysinen esine, joka voidaan rakentaa, omistaa, vuokrata tai kalustaa. Koti sen sijaan perustetaan tai luodaan. Asunnolla on hinta, kodilla on henki."

Suomessa tehtävässä pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseen tähtäävässä asunnottomuustyössä painopiste on selkeästi asettunut konkreettisten asuntojen hankintaan, ei "kotien" luomiseen. Asunto on raami sille kodille, jonka siellä asuva itse rakentaa ja luo.

2.1 Pitkäaikaisasunnottomuus

Pitkäaikaisasunnottomuus on asunnottomuuden äärimmäinen muoto, jossa on kyse selvästi pitkittyneestä tai toistuvasta asunnottomuudesta. Usein pitkäaikaisasunnottomuuteen liittyy syrjäytymisen lisäksi muita psykososiaalisia elämän haasteita kuten raskasta päihteidenkäyttöä, rikoskäyttäytymistä, vankilatuomioita ja mielenterveysongelmia. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (i.a.) määrittelee pitkäaikaisasunnottoman henkilöksi, jonka "asunnottomuus on pitkittynyt tai uhkaa pitkittyä sosiaalisten tai terveydellisten syiden vuoksi yli vuoden mittaiseksi tai asunnottomuutta on esiintynyt toistuvasti viimeisen kolmen vuoden aikana". (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus i.a.; Asunto ensin i.a.) Yhteiskunnallisesta näkökulmasta pitkäaikaisasunnottomuus on asunnottomuuden muotona kaikkein haastavin. Pitkäaikaisasunnottoman henkilön asuttaminen on arvioitu säästävän yhteiskunnan varoja vuositasolla keskimäärin 15 000€ verrattuna siihen, että henkilö olisi asunnottomana ja käyttäisi laajamittaisesti eri palvelukokonaisuuksia. (Y-säätiö 2017, 12.)

Tästäkin syystä asunnottomuustyö on pitkään tähdännyt juurikin pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseen ja viimekädessä poistamiseen. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmat PAAVO 1 & PAAVO 2 ovat pääsääntöisesti resurssineet palvelukokonaisuuksia pitkäaikaisasunnottomuutta silmällä pitäen. Arvioiden mukaan valtakunnallisesti jopa 40 – 50 prosenttia kaikista yksinelävistä asunnottomista täyttää pitkäaikaisasunnottomuuden kriteerit (Asunto ensin i.a.). Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmia ja niiden määrittelemää Suomessa tehtävää asunnottomuustyötä on avattu tarkemmin opinnäytetyön seuraavassa osiossa.

2.2 Syrjäytyminen ja huono-osaisuus

Syrjäytyminen itsessään voi olla moniulotteinen ja monella tapaa käsitettävä termi. Raunio (2010) viittaa kirjassaan Syrjäytyminen – sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia ranskalaisvaikutteiseen määritelmään syrjäytymisestä, jonka mukaan syrjäytyminen on yksilöä yhteiskuntaan yhdistävien siteiden heikkoutta. Syrjäytyminen on monesti käsitetty yhteiskuntalähtöisesti, ei niinkään yksilön näkökulmasta kumpuavaksi asiaksi. Käytännössä sosiaalisesta syrjäytymisestä puhuminen vaatii määrittelyn sille, mitä sana ”sosiaalinen” yhteiskunnassa tarkoittaa. Onko syrjäytymistä olla erillään yhteiskunnallisesta ”valtavirrasta” tai siitä, minkä yhteiskunta määrittelee ”oikeaksi”? Sosiaalisessa syrjäytymisessä lähtökohtana on aina keskustelu siitä, mistä syrjäydytään ja mihin oikeastaan pitää olla osallisena? (Raunio 2010, 9- 23.)

Yleisessä keskustelussa syrjäytyminen tulkitaan lähes aina kielteiseksi ja negatiiviseksi asiaksi (Granfelt 1998, 80 – 83). Monesti syrjäytyminen sanaa, erityisesti sosiaalialan työkentällä vältetäänkin käytettävän yleistävästi mm. heikosti toimeentulevien, vähäosaisten tai esimerkiksi rikostaustaisten asiakkaiden määrittelemiseksi. Syrjäytyneisyys koetaan negatiivisuuden lisäksi varsin leimaavana ja ulkopuolelta tuoduksi määritelmäksi: monikaan yleisesti joitakin syrjäytymisen kriteereitä täyttävä ei henkilökohtaisella tasolla koe olevansa syrjäytynyt ja näin ollen syrjäytyneeksi määrittelemisen voi asettaa tietynlaisia ennakoasetelmia tai vääriä oletuksia ja aiheuttaa leimaantumista. (Laine, Hyväri, Vuokila-Oikkonen 2010, 9 – 23.)

Vaikka keskustelua syrjäytymisestä ja syrjäytymisen kategorisoinnista käydäänkin, voidaan yleisesti ottaen sosiaalialan- sekä asunnottomuustyössä syrjäytyminen käsittää ulosputoamiseksi yhteiskunnallisista rakenteista ja tukiverkoista. Syrjäytynyt ihminen ei välttämättä koe itse olevansa syrjäytynyt ja syrjäytyminen tietyiltä yhteiskunnan osa-alueilta voi olla tietoinen valinta. Tästä huolimatta syrjäytymistä ehkäisevää työtä voidaan lähteä objektiivisesti tarkastelemaan yhteiskuntatasolta ja luokitella esimerkiksi asunnottomat ihmiset vähintäänkin syrjäytymisvaarassa olevaksi kohderyhmäksi. Jos syrjäytyminen tarkoittaa poisputoamista esimerkiksi työelämästä, sosiaalisten suhteiden vähyyttä, haastetta osallistua tai olla osallisena, voidaan syrjäytymiseen mahdollisesti johtavia tekijöitä minimoida ja ennaltaehkäistä. (Laine ym. 2010, 11 – 14.) Syrjäytymistä voidaan myös tarkastella refleктоimalla sitä hyvinvointiin. Hyvinvointi määritellään perinteisesti kolmella eri osa-alueella terveydelliseen hyvinvointiin, materiaaliseen hyvinvointiin ja subjektiivisesti koettuun hyvinvointiin (Vaarama, Moisio & Karvonen 2010, 11 – 12). Esimerkiksi asunnottomuus syrjäytymisen muotona usein poissulkee em. hyvinvoinnin määritelmistä kaksi ensimmäistä: asunnottomuus on käytännön vastakohta materiaaliselle hyvinvoinnille ja monesti tuo mukanaan myös somaattisia ja terveydellisiä ongelmia.

Jos syrjäytymistä tarkastellaan puhtaasti asunnottomuustyön kontekstista, syrjäytyminen ja sen käsitteet asunnottomuustyössä voivat myös olla yhteiskunta, työntekijä – asunnon kontekstissa ristiriidassa. Päihteitä aktiivisesti käyttävä, useita vankilatuomioita suorittanut, asunnon tai esimerkiksi tietoisesti sosiaalityöllä elävä ei välttämättä koe itse olevansa syrjäytynyt ja tietoisesti valitsee elämäntapansa esimerkiksi asunnottomana tai jopa halveksuvat valtavirtaa ja yhteiskunnan asettamia elämisen normeja. (Granfelt 2004, 141 – 142.)

Asunnottomuus ja sosiaalityössä syrjäytyminen ovat tavallaan työn keskiössä. Sosiaalialan työssä syrjäytymisen ehkäisy ei lähde yhteiskuntapoliittiselta tasolta vaan syrjäytymisen vastainen työ, osallisuuden edistäminen ja

tasavertainen kohtelu ovat osa sosiaalialan ammattieettisiä ohjeita ja työn perusrakenteita. (Raunio 2010, 16; Talentia 2017.)

Koti ja oma asunto luo perusedellytyksen muulle elämälle. Yleisen hyvinvoinnin kulmakivinä voidaan pitää perustarpeiden ohella muun muassa elämänhallintaa, päihteidenkäytön hallintaa, mahdollisuutta sitoutua työhön tai koulutukseen tai muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan. Asuminen itsessään mahdollistaa monia elämän perusedellytyksiä, kun taas sen puuttuminen pudottaa pohjan niiltä. (Lehtonen & Salonen 2008, 10-12.) Syrjäytyminen ja syrjäytymiseen johtavat ja siitä johtuvat lieveilmiöt, kuten päihteidenkäyttö, huonot ja negatiiviset ihmissuhteet, huono terveyden ylläpitäminen ja esimerkiksi mielenterveysongelmat voidaan lähes poikkeuksetta liittää pitkittyneeseen asunnottomuuteen. Erityisesti päihde- ja mielenterveysongelmat korostuvat asunnottomuustyön kentällä ja ovat syy-seuraussuhteessa asunnottomuuden ja huonon elämänhallinnan kanssa. Juho Saari pohtii kirjassaan huono-osaiset (2015, 199-201) asunnottomuutta elämänlaadun näkökulmasta. Saaren tekemän tutkimuksen mukaan asunnottomien alhainen elintaso ei suoraa korreloi huonoon elämänlaatuun. Saaren haastattelemat asunnottomat kokivat elämänlaatunsa yleisesti keskivertoa hiukan huonommaksi, mutta subjektiivisesti koettu elämänlaatu ei näyttäytynyt erityisen heikkona osa-alueena asunnottomien elämässä. Saaren tutkimuksessa kuitenkin ilmenee selkeästi asunnottomien tyytymättömyys esimerkiksi taloudelliseen tilanteeseen ja terveyteen. Myös joka viides vastannut koki elämänsä turvattomaksi.

2.3 Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus

Tutkimuksien mukaan perhetausta ja perheen hyvinvointi ovat yhteydessä yksilön myöhempään hyvinvointiin. Myös syrjäytyminen, päihdeongelmat ja huono-osaisuus on todettu ”periytyvän” vanhemmilta lapsille. Esimerkiksi riippuvuus- ja mielenterveysongelmat ja niiden ylisukupolvisuus ovat osaltaan selitettävissä geneettisillä tekijöillä, mutta myös sosioekonomisina vaikuttajina huono-osaisuuteen. Liiallinen päihteidenkäyttö tai hoitamaton

mielenterveysongelma on usein syy-seurausyhteydessä taloudellisiin ongelmiin ja pahimmassa tapauksessa esimerkiksi asunnottomuuteen. (Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2016.)

Perheen vanhempien päihteidenkäyttö, mielenterveysongelmat sekä niiden tuoma huono-osaisuus ja taloudelliset vaikeudet vaikuttavat perheen arkeen merkittävästi. Huono-osaisuuden lieveilmiöt heijastuvat usein lapsiin ja korostuvat perheen lapsien sosiaalisessa elämässä, näyttäytyen esimerkiksi huonona koulumenestyksenä, mielenterveysongelmina ja sopeutumishäiriöinä. Ylisukupolvinen huono-osaisuus on todettu aikuisiällä näkyvän erityisesti työttömyytenä, taloudellisina vaikeuksina, jotka ovat monesti tekijöitä syrjäytymiseen, päihde- ja mielenterveysongelmiin ja asunnottomuuteen. (Solantaus, Niemelä, Huilaja & Räsänen 2011, 158 – 159.) Myös rikollisuuden ja alttiuden kriminaalitaustalle on selkeästi todettu periytyvän ylisukupolvisesti, mikäli vanhempi suorittaa esimerkiksi vankilatuomiota, kun perheessä on alaikäisiä lapsia (Viljanen 2014, 19).

Huono-osaisuuden ylisukupolveutumista tarkasteltaessa voidaan todeta, että vanhemmilta lähtöisin olevat ongelmat voivat aiheuttaa usean sukupolven mittaisen huono-osaisuuden ja syrjäytymisen kierteen ilman ennaltaehkäisyä tai ongelmaan puuttumista. Alttius päihteidenkäytölle, mielenterveysongelmille, toimeentulo-ongelmille, rikoskäytökselle ja asunnottomuudelle on usein kiistattomasti yhteydessä huono-osaisuuden ylisukupolveutuneisiin sosioekonomisiin haasteisiin. (Solantaus ym. 2011, 158 – 161.) Huono-osaisuuden ylisukupolvisuudesta on tehty myös laajamittaista tutkimusta. Vuonna 1987 syntyneiden elämänkulkua seuraavan tutkimuksen perusteella voidaan selkeästi todeta periytyvän huono-osaisuuden olevan laajamittainen yhteiskunnallinen rasite. (Saari 2015, 103 – 106.)

2.4 Asunnottomien päihde- ja mielenterveysongelmat

Päihteidenkäytön ja mielenterveysongelmien syy-seuraussuhde asunnottomuuden kanssa on kiistaton ilmiö, joka korostuu asunnottomuusilmiössä erityisesti asunnottomuuden pitkittyessä. Kantoluoto

viittaa Pro Gradu tutkielmassaan ”Kertomuksia asunnottomuudesta” (2011) Susan Wenzelin 2009 tekemään tutkimukseen, jossa lähes 500 haastatellusta asunnottomasta naisesta yli puolet olivat käyttäneet huumeita ongelmallisesti. Myös Riitta Granfelt (1998) korostaa päihteidenkäytön merkitystä asunnottomuudessa. Granfeltin väitöskirjaan haastatteluista naisista kaikki olivat käyttäneet, tai käyttivät päihteitä ongelmallisesti.

Hallitsemattomaksi kasvanut päihteidenkäyttö saattaa näkyä esimerkiksi piittaamattomuutena hoitaa asioitaan jolloin vuokrat jäävät maksamatta, koti siivoamatta ja mahdolliset asumisen häiriöt lisääntyvät. Pahimmillaan runsas päihteidenkäyttö johtaa asunnottomuuteen ja jopa itsetuhoinen päihteidenkäyttö useasti lisääntyy kodittomana ollessa. Asunnottomuuden seurauksena syntyvät lieveilmiöt, kuten yksityisyyden puute, turvattomuus ja epätieto yöpaikasta lisää myös hallitsemattoman päihteidenkäytön riskiä niillä, joilla päihteidenkäyttö ei välttämättä ollut ongelmallista ennen kodittomuutta. (Lehtonen & Salonen 2008, 29 - 32.)

Asunnottomuuden vaikeuttaessa elämänhallintaa ja elämänhallinnan puutteet korostuvat usein päihde- ja mielenterveysongelmissa. Asunnottomuuden tuoma turvattomuus tai esimerkiksi hallitsemattomaksi riistäytynyt päihteidenkäyttö voi usein johtaa mielenterveysongelmiin, jotka myös usein asunnottomana jäävät vaille tarvittavaa hoitoa. (Lehtonen & Salonen 2008, 10 – 11.) Päihdekuntoutukseen tai mielenterveyspuolen hoitoihin ja lääkitykseen on haastavaa sitoutua ilman omaa kotia. Asunnottomana on vaarana joutua kierteeseen, jossa elämän keskiöstä tulee mielenterveysproblematiikkaa ruokkivan päihdekeskeistä ja muu elämänhallinta, kuten asunnon etsiminen tai itsensä hoitaminen jäävät taka-alalle ja elämään kiinnittymiseen tarvitaan tukea ja apua.

2.5 Asunnottomuuden keskittyminen Helsinkiin

Suomen asunnottomuus keskittyy vahvasti pääkaupunkiseudulle. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen kunnilta keräämän tilastotiedon mukaan

valtakunnallinen asunnottomuus ja pitkäaikaisasunnottomuus painottuvat pääkaupunkiseudulle – jopa kaksi kolmasosaa Suomen asunnottomista ovat helsinkiläisiä, espoolaisia ja vantaalaisia. (Karppinen & Fredriksson 2016, 19 – 21.)

Kohtuuhintaisen asumisen puute suurissa kunnissa ja asumisen keskittyminen pääkaupunkiseudulle luovat dilemman asunnottomuutta ennaltaehkäisevään työhön – työtä keskitetään lukumäärällisen asunnottomuuden perusteella niihin kuntiin, joissa asunnottomuusongelma on hankalinta hoitaa. Suurten kuntien asunnottomuuden jatkuvasti lisääntyessä on haastavaa löytää kustannustehokkaita ratkaisuja hoitamaan asunnottomuutta kyseisen kunnan alueella – kohtuuhintainen asuntotuotanto ei pysty vastaamaan tarpeisiin ja esimerkiksi vapaiden asuntomarkkinoiden hinnat ovat pääkaupunkiseudulla riistäytyneet niin suuriksi, että mm. Kelan määrittämät kohtuulliset yksinelävän asumiskustannukset eivät kata realistisia kustannuksia. Helsingissä sosiaalitoimen määrittelemä kohtuullinen vuokrataso yksinelävällä toimeentulotuen asiakkaalla on 675,00€ / kuukausi ja keskimääräinen kuukausivuokra esimerkiksi 35 neliömetrin yksiöstä n. 732,00€ / kuukausi (Helsingin kaupunki 2015; Tilastokeskus 2015). Toimeentulotuen siirtyessä Kelan maksettavaksi vuoden 2017 alusta tilanne ei ole muuttunut ja kohtuuhintaisen asunnon rajat yksinelävälle ovat samat kuin aikaisemmin sosiaalitoimen määrittelemänä (Kela 2017).

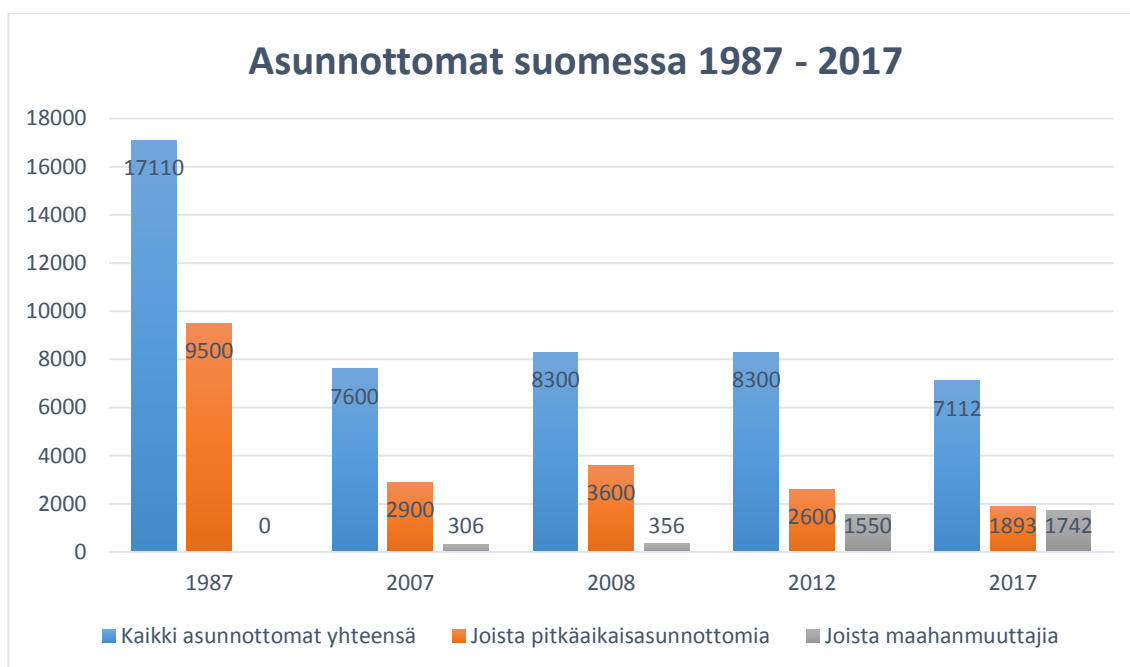
Pääkaupunkiseudulle ja muihin suuriin kuntiin tapahtuvaa muuttoliikettä selittää lähinnä työllisyyden keskittyminen suuriin kaupunkeihin. Suurien kuntien ja erityisesti Helsingin asuntotuotanto ei kuitenkaan pysy muuttavien ihmisten perässä ja erityisesti kohtuuhintaisien vuokra-asuntojen tuotanto on liian vähäistä kyetäkseen vastamaan pääkaupunkiseudun asuntotarpeeseen. Lisäksi pääkaupunkiseudun vuokrataso on ollut säännöllisessä kasvussa aina vuodesta 1990 asti ja vuonna 2016 valtakunnallinen keskiarvo neliövuokran osalta oli 12,61€ / m² kun se vuonna 1990 oli 4,14€ / m². Helsingissä keskimääräinen kuukausivuokra oli 2016 jopa 5,25€ / m² kalliimpi kuin muualla Suomessa. (Y-säätiö 2017, 13; Hyväri & Kainulainen 2013, 25–27; Tilastokeskus 2017.)

Helsingissä asuntojen keskimääräinen vuokrataso ylittää jo selkeästi Kelan asettamat kohtuuhintaisen asunnon kuukausivuokrat (Kela 2017).

Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston (2012) mukaan pääkaupunkiseudun asukasluku tulee arvioiden mukaan vuoteen 2035 mennessä kasvamaan n. 220 000 – 380 000 asukkaalla (Eronen, Lehtinen, Londén & Perälähti 2016, 57 – 58). Vaikka asuntotuotanto keskittyy vahvasti pääkaupunkiseudun kuntiin ja ARA-vuokra-asuntojen rakentaminen 2000-luvulla on ollut tehokasta, nähdään vahva muuttoliike pääkaupunkiseudulle suurena haasteena asunnottomuuden ennaltaehkäisyssä. Viimeaikaisen asunnottomuuskehityksen huomioiden pääkaupunkiseudun asunnottomuusprofiili tulee edelleen vahvasti muuttumaan ja jo viime vuosien kehityssuunta asunnottomuudessa on havaittu erityisryhmien, kuten nuorten ja maahanmuuttajien asunnottomuuden vahvana lisääntymisenä. (Eronen ym. 2016, 58.)

2.6 Asunnottomuuden kehittyminen ja asunnottomuusprofiilin muutos

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus on tilastoinut kuntakyselyillä asunnottomuutta 1980-luvun puolivälistä lähtien. Pitkäaikaisasunnottomuutta ja erityisryhmien asunnottomuutta on systemaattisesti tilastoitu vuodesta 2007. (ARA 2015.) Kuvio 1 havainnollistaa asunnottomuuden kehittymisen Suomessa vuodesta 1987 vuoteen 2017. Kuntakyselyin toteutetussa tilastoinnissa ei vielä 1987 ole spesifioitu asunnottomia ryhmittäin, joten maahanmuuttajien asunnottomuustilasto puuttuu kyseisen vuoden osalta. Kuvion ensimmäinen (sininen) grafiikka kertoo asunnottomien kokonaismäärästä, oranssi pitkäaikaisasunnottomien osuudesta ja harmaa palkki asunnottomien maahanmuuttajien osuudesta kaikista Suomen tilastoiduista asunnottomista.

KUVIO 1. Asunnottomat suomessa 1987 – 2017

Kuviota 1 tarkasteltaessa voidaan selkeästi nähdä vuonna 2008 alkaneen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman vaikutukset pitkäaikaisasunnottomien määrään. Myös merkittävä lasku asunnottomien määrässä verraten 1980-luvun loppuun kertoo asunnottomuusongelman havaitsemisesta ja siihen puuttumisesta yhteiskunnallisella tasolla.

Kun asunnottomuuden kehittymistä ja erityisryhmien asunnottomuuden lisääntymistä tarkastellaan lähemmin, on asunnottomuuden ”muuttuminen” ilmiönä selkeä tilastollinen muutos. Taulukko 1 vertailee eri ryhmien tarkkaa osuutta asunnottomien kokonaismäärään.

TAULUKKO 1. Erityisryhmien korreloiminen asunnottomuuden kehitykseen

Vuosi	Maahanmuuttajat	Nuoret (Alle 25v)	Asunnottomana vapautuvat vangit	Asunnottomat perheet	Kaikki asunnottomat yhteensä
2001	330	1675	686	782	10748*
2008	356	1319	240	299	8254*
2011	1020	1387	206	423	8029*
2015	1878	1652	– **	424	7209*

2017	1742	1585	– **	214	7112*
------	------	------	------	-----	-------

*Kaikkien asunnottomien määrään on laskettu yksinäisten asunnottomien ja asunnottomien perheiden summa

** Vuosina 2015 ja 2017 ARA ei kerännyt tilastoa asunnottomana vapautuvista vangeista

Kuten taulukosta 1 ilmenee, Suomen asunnottomien määrä kokonaisuutena on viimeisen kahdeksan vuoden aikana pysynyt varsin stabiilina. Asunnottomuus on tilastollisesti laskenut, mutta erityisesti maahanmuuttajien osuus asunnottomien kokonaismäärästä on lisääntynyt. Vuosittaisessa kehityksessä voi havaita myös erityisesti nuorten, alle 25-vuotiaiden asunnottomien laajan variaation. Vaihtelu kertoo ilmiön tilastollisesta havaitsemisesta ja asiaan puuttumisesta. Etenkin pääkaupunkiseudulla nuorten asunnottomuuteen on kyetty vaikuttamaan ennaltaehkäisevästi tarjoamalla kohtuuhintaisia asuntoja esimerkiksi opiskelijoille (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2017, 3-4). Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen keräämät tilastot ovat vahvasti sidoksissa tiedon antavaan paikkakuntaan tai tahoon. Esimerkiksi 2015 ja 2016 aikana keräämätön tieto vapautuvista vangeista voi vääristää kokonaistilastoa erityisryhmien vertailussa asunnottomuuslukuihin ja asunnottomana vapautuvat vangit näyttäytyvät muissa asunnottomuustilastoissa, esimerkiksi pitkäaikaisasunnottomuutena. (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2016, 3-4.)

3 ASUNNOTTOMUUSTYÖ

”Jos ei tunne menneisyyttä, ei hallitse nykyisyyttä, eikä ole valmis rakentamaan tulevaisuutta” – Adolf Ehrnrooth. On tärkeää tuntea nykyistä asunnottomuustyötä ohjaavaa historiaa ja työn tavoitteita käsittääkseen työn kohteen, eli asunnottoman näkemyksiä ja kokemuksia työn merkityksellisyydestä.

Asunnottomuuden- ja asunnottomuuden vähentämiseen tähtäävän työn historia Suomessa on moninainen ja juontaa juurensa jo aikaan ennen itsenäisyyttä. Asunnottomuus näkyi vahvana yhteiskunnallisena ilmiönä ja haasteena erityisesti sotien jälkeen 1944, jolloin rintamasotilaat muuttivat suuriin kaupunkeihin työn perässä ja Venäjälle sodassa menetettyjen alueiden asukkaat aiheuttivat muuttoliikkeen muihin Suomen kaupunkeihin. Synkimmillään asunnottomuus on näyttäytynyt 1967 jolloin 40 – 50 pitkäaikaisasunnottomia päihteidenkäyttäjää jäätyivät kuoliaaksi kevättalvella. Hätäratkaisuna lähdettiin järjestämään yömajatoimintaa Helsingissä ja konkreettinen asunnottomuustyö sai alkunsa. (Y-säätiö 2017, 23.)

Y-säätiö on teoksessaan *A home of your own* (2017) kerännyt kattavan aikajanan Suomalaisesta asunnottomuuden- ja asunnottomuustyön historiasta. Katsauksessa nostetaan esiin asunnottomuustyöhön vaikuttaneita oleellisia vuosilukuja ja tapahtumia. Y-säätiön julkaisu on kerännyt asunnottomuustyön historiaa aina vuodesta 1883 asti, jolloin Helsingin Vieraskoti aloitti hätämajoitustoiminnan asunnottomille. Nykyisellään Suomessa toteutettava asunnottomuustyö pohjautuu kuitenkin vahvasti 2007 julkaistuun Nimi Ovesa -hankkeen raporttiin, jonka pohjalta Asunto ensin -mallia on lähdetty toteuttamaan. Ohessa on tiivistelmä asunnottomuustyön kehityksestä:

- **2007**, Nimi Ovesa –hankkeen raportti julkaistaan. Asunto ensin –periaatetta lähdetään toteuttamaan systemaattisesti.
- **2007**, EU:n vapaan liikkumisen myötä suuri määrä romanikerjäläisiä on asettunut Helsinkiin. Uusia haasteita asunnottomuustyölle – asunnottomuuden profiilin muuttuminen.
- **2008 – 2011**, Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma, PAAVO 1
- **2009 – 2011**, Ensisuojat ja yömajat suljetaan asunto ensin –periaatteen mukaisesti. Asunnottomuustyötä lähdetään toteuttamaan keskitetyillä asumispalveluyksiköillä.
- **2012 – 2015**, Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma, PAAVO 2

- **2016 – 2019**, Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma, AUNE

3.1 Asunto ensin –malli

Asunto ensin –malli on alun perin New Yorkissa 1990-luvun alussa kehitetty asunnottomuustyön malli. ”Housing First” periaatteen kehittäjäksi mainitaan Dr. Sam Tsemberis, joka kehitti mallin alun perin palvelemaan kadulla asuvia amerikkalaisia mielenterveysongelmaisia kodittomia. Malli kehittyi nopeasti palvelemaan kaikkia asunnottomia ja keskittymään asunnon tarjoamiseen kaikille asunnottomille, päihde- ja mielenterveys tai muista taustoista huolimatta. Ennen asunto ensin –mallia Yhdysvalloissa päihde- ja mielenterveyskuntoutujille ei mahdollistettu asunnon saamista ennen kuin asunnon oli kuntoutunut tai hankkinut hoitoa elämänsä haasteisiin. Tämä ajoi useita ihmisiä asunnottomaksi, jotka eivät pystyneet sitoutumaan hoitoihin tai kuntoutukseen. Asunto ensin –mallin periaatteena toimi se, että ihmisellä on subjektiivinen oikeus omaan kotiin ilman velvollisuutta muuttaa elämäntyyliään – asunto nähdään jokaisen ihmisen perustavanlaatuisena ihmisoikeutena ja esimerkiksi mielenterveysongelmat tai päihteidenkäyttö ei tulisi estää asunnon saamista. Fyysisen asunnon lisäksi asuntoon tarjottava tuki ja tuettu asuminen ovat asunto ensin –mallin perustana. (Pleace i.a.)

Suomessa asunto ensin –mallia on käytännössä lähdetty toteuttamaan Helsingin diakonissalaitoksen toimesta 1990-luvun alussa. Varsinainen ensimmäinen Suomessa toteutettavaan asunto ensin –malliin tähtäävä yleinen ohjeistus laadittiin Nimi Ovesa –hankkeen toimesta vuosina 2010 – 2012. Asunto ensin –mallin mukaan tehtävässä työssä toiminnan keskiöön nostettiin viisi painopistettä: valinnanvapauden filosofia, asumisen ja palveluiden eriyttäminen, kuntoutuminen ja voimaantuminen, yhteiskuntaan integroituminen, sekä asunto ensin –mallin rakenne. (Karppinen 2017.) Asunto ensin –malli ja sen soveltaminen Suomeen toimi alusta asti pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelmien perustana ja konkreettista työtä lähdettiin toteuttamaan pohjautuen asunto ensin –malliin.

3.2 Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmat

Pääministeri Matti Vanhasen 2. hallituksen hallitusohjelman mukaisesti hallitus lähti toteuttamaan asuntopoliittisia toimenpiteitä, joiden yksi keskeinen ohjelmaosa oli pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma vuosille 2008 – 2011. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman tavoitteiksi asetettiin pitkäaikaisasunnottomuuden puolittaminen vuoteen 2011 mennessä ja asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpiteiden tehostaminen. Tavoitteiden asettamiseksi määriteltiin yhteensä 12 kohdennettua toimenpidettä, joiden avulla ohjelman asettamiin tavoitteisiin tulisi päästä. (Ympäristöministeriö 2008, 18 – 19.) Kohdennetut toimenpiteet ensimmäisen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman osalta olivat:

1. Edellytyksien luominen yhteensä 1000 tukiasunnon tai hoitopaikan osoittamiseksi pitkäaikaisasunnottomille vuoteen 2011 mennessä.
2. Ohjelmaan yhteistyökumppaneina osallistuvien kaupunkien kanssa laaditaan pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseen tähtäävät toimeenpanosuunnitelmat. Valtio ja yhteistyökaupungit laativat aiesopimuksen tavoitteiden täyttämiseksi.
3. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus osoittaa ohjelman hankkeille investointiavustusta enintään 20 miljoonaa euroa / vuosi.
4. Ensisuojien ja yömajojen käytöstä pitkäaikaisasumiseen luovutaan asteittain ja ne korvataan tuetuilla asumispalveluyksiköillä.
5. Raha-automaattiyhdistys kohdentaa investointiavustuksia asuntolatoimintaa toteuttaville yhdistyksille ja säätiöille asuntolatoiminnan muuttamiseksi asumisyksiköiksi. Kohdennettu avustus ohjelmakauden aikana 2008 – 2011 yhteensä 18 miljoonaa euroa.
6. Sosiaali- ja terveysministeriö rahoittaa ohjelman mukaisten uusien yksiköiden ja tukipalveluiden tuottamista osallistumalla henkilöstön palkkauskustannuksiin kaupunkien ostopalveluissa 50% suuruudella.
7. Raha-automaattiyhdistys kohdentaa avustustoiminnassa hankekautena yhteensä 2,5 miljoonaa euroa asunnottomana vankilasta vapautuville

- kriminaalihuollon asiakkaille kohdistettuun työhön, erityisesti tukiasuntojen hankintaan.
8. Rikosseuraamusvirasto toteuttaa kriminaalitaustaisten asiakkaiden asuttamishankkeiden kanssa yhteistyöprojektin, jonka tavoitteena on kehittää rikostaustaisille asunnottomille tarkoitettuja asumisen palveluja.
 9. Nuorten asumisen ennaltaehkäisemiseksi käynnistetään eri toimijoiden välinen yhteistyöprojekti.
 10. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn ja asumisvalmiuksien vahvistamiseen tähtäävä ohjaus ja kehittäminen sisällytetään asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen tehtäviin.
 11. Lähiöissä tapahtuvaan asumisneuvontatoimintaan myönnetään rahoitusta vuosina 2009 – 2011.
 12. Ympäristöministeriö, Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus, Stakes, sekä Helsingin, Espoon, Vantaan ja Tampereen kaupungit järjestävät konseptikilpailun jonka tavoitteena on uudenlaisten asumisyksikkötoimintamallien kehittäminen ja palveluiden tuottaminen. Kaupungit järjestävät kilpailun toteuttamiseksi tarvittavat tilat / tontit.

Pitkäaikaisasunnottomuuden poistamiseen siis varattiin jo ensimmäisen ohjelmakauden aikana merkittävästi taloudellisia ja määriteltyjä resursseja. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen ja Raha-automaattiyhdistyksen suuri osuus toiminnan rahoitus- ja investointiavustuksissa tarkoitti käytännössä sitä, että valtaosa käytännön toimenpiteistä asunnottomuuden vähentämiseksi siirtyi kuntien vastuulta eri sosiaalialan yksityisten, ja kolmannen sektorin palveluntuottajien tehtäväksi. Vahvimmaksi asumissosiaalista työtä ohjaavaksi suunnitelmaksi asetui yömajojen ja ensisuojiin asteittainen sulkeminen. Uusi asunnottomuuden palvelumuoto, tuetut asumispalveluyksiköt alkoivat saada jalansijaa erityisesti pääkaupunkiseudulla. Yhteenvetona PAAVO 1 ohjelmakauden tuloksista voidaan nostaa esiin pitkäaikaisasunnottomuuden valtakunnallisen vähenemisen yhteensä 28% - vuoden 2011 loppuun mennessä ohjelman tuloksena otettiin valtakunnallisesti käyttöön yhteensä 1519 asuntoa pitkäaikaisasunnottomille. Tavoiteasuntokanta siis ylittyi lähes 500 tukiasunnon verran. (Karppinen & Fredriksson 2016, 5 – 6.)

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma päättyi vuonna 2011 ja sai katkeamatta jatkoa Jyrki Kataisen hallituksen toimeenpanemasta Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2, PAAVO 2:sta.

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman toisella ohjelmakaudella 2012 – 2015 ohjelman työn painopiste siirrettiin keskitettyjen asumispalveluyksiköiden rakentamisen ja tuottamisen sijasta hajasijoitettuun asuntokantaan ja kevyempään, asiakaslähtöisemmin suunniteltuun asumisen tukitoimintaan. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman toisen ohjelmakauden päätavoitteeksi asetettiin pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2016 mennessä. Pääasialliseksi haasteeksi ensimmäisen ohjelmakauden havaintojen mukaan todettiin erityisesti pääkaupunkiseudulla vallitseva asuntopula ja kohtuuhintaisien vuokra-asuntotuotannon niukkuus – mikäli uusia asuntopoliittisia keinoja vuokra-asuntotuotannon lisäämiseksi ei kyettäisi kehittämään, ei ohjelmatavoitteisiin pääseminen olisi 3 vuoden ohjelmakauden aikana realistista. (Karppinen & Fredriksson 2016, 5 – 6.)

Karppinen ja Fredriksson (2016) avaavat PAAVO 2 loppuraportissa ohjelmakauden keskeisiä tavoitteita ja toimeenpanosuunnitelmia. Pitkäaikaisasunnottomuuden poistamisen lisäksi päätavoitteina oli vähentää pitkäaikaisasunnottomuuden riskiä tehostamalla sosiaalisen vuokra-asuntokannan käyttöä ja tehostaa toimenpiteitä asunnottomuuden ennaltaehkäisemiseksi. PAAVO 1 tapaan uuden ohjelmakauden keskeisiksi käytännön toimenpiteiksi määriteltiin, että:

1. Vuoteen 2015 mennessä osoitetaan 1000 asuntoa pitkäaikaisasunnottomille pääkaupunkiseudulla. Lisäksi muihin sopimuskuntiin osoitetaan yht. 250 asuntoa.
2. Sopimuskunnissa laaditaan konkreettiset suunnitelmat tarvittavien asumisratkaisujen tuomiseksi pitkäaikaisasunnottomien käyttöön.
3. Ensisuoja- ja yömaja toiminnasta luovutaan kokonaisuudessaan ja ohjelmakauden päätyttyä kaikki ensisuoijat on korvattu tuetun asumisen yksiköillä.

4. Rikosseuraamuslaitos vahvistaa paikallisia käytäntöjä yhteistyökumppaneidensa kanssa tukeakseen vankilasta vapautuvien asuttamista.
5. Nuorten asunnottomuuden ehkäisyä lähdetään tehostamaan yhteistyöhankkeella jota koordinoi nuorisoasuntoliitto. Nuorten asunnottomuuden ennaltaehkäisemiseksi nuorille suunnattua asuntokantaa lisätään ainakin 600 asunnolla.
6. Kuntien asumisneuvontatyö vakinaistetaan.

Toimenpidesuunnitelmien lisäksi asunnottomuusohjelma määritteli rahoitustarpeet ja kanavat ensimmäisen ohjelmakauden tapaan. Toteutunut rahoitus koko PAAVO 2 hankkeelle investointiavustuksineen oli ohjelmakauden lopussa n. 100 miljoonaa euroa. (Ympäristöministeriö 2013; Karppinen & Fredriksson 2016, 4 – 9.)

Karppisen & Fredrikssonin (2016) laatiman loppuraportin yhteenvedona PAAVO 2 hankekauden aikana vuosina 2012 – 2015 hankekaupunkeihin valmistui yhteensä 1449 asuntoa, joiden lisäksi erillisasuntoja asunnottomuustyön käyttöön osoitettiin yhteensä 1689 kappaletta. Hanke kykeni myös juurruttamaan toimivia työmuotoja ja levittämään niitä hankekaupunkien asunnottomuustyötä tekevien toimijoiden välillä tehokkaasti. Molempien pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelmien aikana vuoteen 2015 mennessä valtakunnallinen pitkäaikaisasunnottomuus laski yhteensä 1345 henkilöllä – hankekunnissa lasku oli kokonaisuudessaan 35% luokkaa. PAAVO 2 hankekauden lopulla Suomessa oli vielä 6785 yksinelävää- ja 424 asunnotonta perhettä. Asunnottomuus oli edelleen vahvasti keskittynyt pääkaupunkiseudulle.

Ohjelmakauden aikana toteutettiin tutkija-arviointi, jonka tuloksena asunnottomuustyössä tulisi jatkossa panostaa erityisesti asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn. Asunnottomuusohjelmat olivat kyenneet hyvin tehokkaasti vaikuttamaan asunnottomuuden vähentämiseen, mutta muuttavassa asunnottomuuskentässä uuden asunnottomuuden syntyä ei kyetty tehokkaasti ehkäisemään, joka osaltaan selittää asunnottomuuslukujen vähäisen laskun.

Esimerkiksi 2015 lopussa maahanmuuttajien ja muiden erityisryhmien osuus asunnottomuustilastoissa oli merkittävässä kasvussa. Asunnottomuusohjelmien havainnoinnin ja tutkija-arvioinnin tuloksena päätettiin käynnistää jatko-ohjelma asunnottomuuden vähentämiseksi ja asumisen turvaamiseksi. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma (AUNE 2016 – 2019) jatkaa vuonna 2008 hallituspäätöksellä alkanutta asunnottomuuden vastaista sosiaalityötä.

3.3 Asunnottomuustyön tulevaisuuden näkymät

Asunnottomuustyö sai jatkoa vuonna 2016 asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelmasta. Ohjelma painottaa asunnottomuustyötä nimenomaisesti ennaltaehkäisevässä roolissa ja sen perimmäinen pyrkimys on mahdollistaa puuttuminen asumisen problematiikkaan jo siinä vaiheessa, ennen kuin varsinainen asunnottomuus on ajankohtaista. Ohjelman kohderyhmänä ovat äskettäin asunnottomaksi joutuneet ja muut asunnottomat, sekä ylivelkaantuneet, hädän tai varoituksia asunnostaan saaneet, itsenäistyvät nuoret, laitoksista itsenäiseen asumiseen siirtyvät päihde- ja mielenterveyskuntoutujat, jälkihuollon asiakkaat, turvapaikanhakijat ja vankilasta asunnottomana vapautuvat ja koevapauteen siirtyvät vankeusvangit. Ohjelman tavoiteltavia vaikutuksia ovat konkreettinen asunnottomuuden vähentäminen ennaltaehkäisevällä työllä, palvelujärjestelmän muokkaaminen helposti lähestyttäväksi asiakasnäkökulmasta ja kustannussäästöjen saavuttaminen edelleen painottamalla asunnottomuustyötä ennaltaehkäisevään työmalliin, jolloin vuokravelkoja, häätöjä ja muita raskaita kulueriä ja asunnottomuuden lieveilmiöitä ei pääse syntymään. (Asunto ensin i.a.)

Asunto ensin –periaate jatkaa toiminnan pohjana myös AUNE ohjelmassa ja peruseriaatteena on edelleen se, että ihmisen ei tarvitse asuntoa saadakseen muuttaa esimerkiksi päihdekäyttäytymistään – muutosta lähdetään hakemaan asunnon saamisen jälkeen. Laaja yhteistoimintaverkosto, johon sisältyy useita PAAVO hankkeissa mukana olleita toimijoita, kokosivat vuosina 2016 – 2017 yhdessä verkostokehittäjät työryhmässä Asunto ensin työtä ohjaavia

laatusuosituksia joiden tavoitteena on nostaa hyväksi havaittuja työmuotoja täydentämään ja konkretisoimaan asunnottomuustyötä ohjaavaa lainsäädäntöä. Jari Karpisen (2017) tekemän selvityksen mukaan pääasiallisia asunnottomuustyötä ohjaavia lakeja Suomessa ovat Suomen perustuslaki (731/1999), Laki asuinhuoneiston vuokrauksesta (481/1995; Huoneenvuokralaki), Sosiaalihuoltolaki (1301/2014), Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000; Sosiaalihuollon asiakaslaki), Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014), Henkilötietolaki (523/1999), Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999; Julkisuuslaki), Laki yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011), sekä Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016; Hankintalaki). Toimenpideohjelman laatusuosituksen koostuvat yhteensä 20 toimenpide-ehdotuksesta jotka sisältävät mm. esityksen uusien asuntojen hankinnasta ja uusien asumisratkaisujen, kuten välivuokrausmallien kehittämistä tukemaan yhteensä 2500 asunnottomuusuhan alla olevan asiakkaan asuminen. Ohjelma keskittyy ennaltaehkäisevästi talousvaikeuksien ja vuokravelkojen selvittämiseen asumisneuvonnan ja palveluohjauksen keinoin. Tavoitteena on myös vakuutusyhtiöiden kanssa tehtävällä yhteistyöllä ja esityksellä parantaa vuokralaisen ja yksityisien vuokranantajien vakuutusturvaa. Yhteenvetona AUNE ohjelman päämäärinä on liittää kaikki asunnottomuustyö syrjäytymistä ehkäisevään sosiaalityöhön ja puuttua asumisen ongelmiin ja potentiaalsiin asunnottomuustapauksiin ennakoivasti. Asumisen turvaaminen ja asunnon säilyttämisen mahdollistaminen ovat pääroolissa AUNE ohjelman työmalleissa. Myös palvelujärjestelmän uusiminen, erityisesti palveluiden saamisen helpottaminen sekä palveluiden kynnyksen madaltaminen ovat keskeisessä roolissa toimenpideohjelman konkreettisessa työssä. (Asunto ensin i.a.)

4 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTUS

Tässä luvussa kerron opinnäytetyöni käytännön prosessista ja sen etenemistä, teemahaastattelujen toteuttamista sekä aineiston analyysistä. Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen tutkimus, jossa aineistoa kerättiin teemahaastatteluilla.

Haastatteluaineiston asetin teemoihin ja analysoin hyödyntämällä sisällönanalyysiä ja aineistolähtöistä analyysitapaa.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää helsinkiläisen pitkäaikaisasunnottoman subjektiivinen halu vaihtaa kotipaikkakuntaa tilanteessa, jossa hän saisi asunnon vieraalta paikkakunnalta pääkaupunkiseudun ulkopuolelta kunnasta, jossa asuntotilanne on parempi. Tutkimuksen tavoite on haastatteleamalla selvittää viiden pääkaupunkiseudulla pitkään asunnottomana olleiden kokemuksia asunnottomuudesta ja asunnottomuuden syistä. Tutkimuksella pyrin selvittämään haastateltavien henkilökohtaisia asunnottomuuteen johtavia taustoja ja tekijöitä.

4.1 Tutkimusprosessin eteneminen

Opinnäytetyöni eteni käytännössä niin, että esitin alkuperäisen asunnottomuustyön tutkimiseen liittyvän opinnäytetyön ideapaperin helmikuussa 2016. Tämän jälkeen opinnäytetyön työstäminen jäi hetkeksi ja 2017 alussa lähdin suunnittelemaan asunnottomien kotipaikkakuntasidonnaisuutta tutkivaa opinnäytetyötä ja kirjoittamaan tutkimuksen käsitteitä ja teoreettisia lähtökohtia. Työskentelin Sininauhasäätiöllä pitkäaikaisasunnottomien parissa työtä tekevässä AIMO -hankkeessa koko opinnäytetyöprosessin ajan ja opinnäytetyö sekä siihen liittyvät haastattelut olivat osa pitkäaikaisasunnottomien kanssa tehtävää asuttamistyötä.

Toteutin opinnäytetyön aineistonkeruun haastatteleamalla viittä minulle työstäni ennestään tuttua pitkäaikaisasunnottomia pääkaupunkiseutulaisista asiakasta. Neljä haastateltavista olivat virallisesti helsinkiläisiä, sekä yksi vantaalainen. Kaikkien haastateltavien kanssa kartoitettiin normaalisti eri asumisvaihtoehtoja ja tutkimukseen liittyvät teemahaastattelut toteutettiin erikseen sovitusti, yhteistyössä haastateltavien kanssa. Neljä haastatteluista toteutettiin vuoden 2017 syksyllä ja viimeinen haastattelu tammikuussa 2018.

Opinnäytetyössä kunnioitetaan kaikkien haastateltavien anonymiteettiä ja haastateltavat eivät ole tunnistettavissa aineistosta. Jokaiselta haastateltavalta kysyttiin erillinen lupa haastattelun toteuttamiseksi. Haastateltaville selvitettiin tutkimuksen tarkoitus ja kerrottiin haastatteluiden liittyvän opinnäytetyöhön. Osa laadullisen tutkimuksen eettisyyttä on, että tutkimuksessa käsitellyt asiat ovat luottamuksellisia eikä niitä käytetä muuhun kuin sovittuun tarkoitukseen. Myös kaikkien tutkimukseen osallistujien on mahdollista jäädä täysin anonyymeiksi, eikä heitä tule olla mahdollista tunnistaa tai yhdistää henkilöön tutkimuksen perusteella. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131.) Tutkimuksen kirjallisen raportin laatimisvaiheessa numeroin haastattelut sekä haastateltavilta kerätyt, opinnäytetyössä käytettävät alkuperäisilmaukset. Lopullisessa opinnäytetyössä haastateltavien numerointi on poistettu, jotta haastateltavat eivät henkilöidy analysoidun aineiston perusteella.

4.2 Kvalitatiivinen tutkimus

Opinnäytetyöni tutkimusmenetelmänä käytin kvalitatiivista, eli laadullista tutkimusta. Laadullista tutkimusta käsiteltäessä tutkimustapaan liitetään usein synonyymeja kuten ”ymmärtävä tutkimus” tai ”ihmistutkimus” – kvalitatiivisessa tutkimuksessa voidaankin todeta sen pyrkivän ensisijaisesti ymmärtämään ilmiöitä kuin selittämään tai toteamaan olemassa olevia totuuksia. Laadullisen tutkimuksen keskiössä on moninaisien merkityksien ymmärtäminen. Induktiivisuus rinnastetaan usein laadulliseen tutkimukseen – kvalitatiivinen tutkimus onkin hyvin aineistolähtöistä ja johtopäätökset sekä tulokset ilmaistaan aineiston kautta hankitun tiedon pohjalle. Aineistolähteisyys laadullisessa tutkimuksessa ei kuitenkaan poissulje deduktion merkitystä – absoluuttisesti aineistolähtöistä tutkimusta onkin lähes mahdoton toteuttaa, sillä lähes kaikki tutkijan havainnot ovat kuitenkin teoriapitoisia. Induktio – deduktio vastakkainasettelu tutkimuksessa onkin hyvin yksinkertaistavaa ja pahimmillaan sulkee pois mahdollisuuksia hyvän tutkimuksen toteuttamiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 17 – 29; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Laadullinen tutkimus keskittyy todellisen elämän ja siitä kumpuavien ilmiöiden ymmärtämiseen ja kuvaamiseen. Laaja-alainen ilmiön tilastollinen tutkiminen ei ole kvalitatiivisen tutkimuksen keskiössä ja usein laadullisessa tutkimuksessa yksilöiden väliset tilastolliset erot eivät määränä ole merkittäviä. Tutkimuksessa on tärkeää korostaa yksittäisiä tekijöitä ja nähdä sekä ymmärtää yksilötason merkitys aineistosta laajan, tilastollisen kokonaisuuden sijaan. (Alasuutari 1999, 38 – 43.) Laadullinen tutkimus pyrkii tilastollisen yleistyksen sijaan kuvaamaan tapahtumia, ymmärtämään toimintoja tai antamaan yleisen teoreettisen tulkinnan ilmiölle. Tutkittavan henkilön tieto ja kokemus tutkittavasta ilmiöstä korostuvat laadullisessa tutkimuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85.)

Laadulliselle tutkimukselle luonteenomaiset ihmisten yksittäisien kokemusten merkitykset korostuvat tutkimuksessani. Opinnäytetyöni käsittelee hyvin monimuotoista ja monelle subjektiivisesti erilaisena koettua aihetta – asunnottomuutta ja sen aiheuttamia ja siihen johtaneita henkilökohtaisia tekijöitä. Tutkimuksen kvalitatiivisuus korostuu yksilöiden kokemusten nostamisena ja tutkimus pyrkii hakemaan näkökulmaa asunnottomuuteen puhtaasti subjektiiviselta tasolta ja näin ollen pyrkii löytämään uusia ratkaisuja tilanteeseen ihmisille, jotka eivät ole kyenneet asunnottomuuttaan ratkaisemaan.

4.3 Teemahaastattelut ja niiden toteutus

Haastattelu tutkimustyössä on laajasti käytetty tutkimusmetodi, joka mahdollistaa etenkin laaja-alaisen henkilökohtaisen kokemusten käsittelyn ja syvällisen tiedon keruun. Keskustelu ja haastattelemine ovat yleensä luonnollinen tapa kerätä tietoa esimerkiksi subjektiivisista kokemuksista, joita tutkija haluaa ymmärtää. Haastattelun vahvuudet muihin tiedonkeruun tapoihin ovat esimerkiksi siinä, että tutkija voi selventää ja syventää saatuja vastauksia myös haastattelun aikana. Haastattelu on sosiaalinen tapahtuma, jonka aikana haastattelijalla on vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa ja saa häneltä myös nonverbaalista informaatiota. Keskustelun kautta hankittu tieto on monesti laajemmin tulkittavaa kuin pelkästään esimerkiksi kyselylomakkeilla hankittu

informaatio. Haastattelua suositellaankin käytettäväksi tiedonkeruumenetelmänä lomakyselyn sijaan henkilöiden kanssa, joilla voi psyykkisten tai somaattisten sairauksien vuoksi olla haastavaa täyttää tai keskittyä perinteiseen lomakekyselyyn vastaamiseen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 11; 34 – 37.) Vaikka haastattelu on laadullisessa tutkimuksessa helposti lähestyttävä aineistonkeruumenetelmä ei se kuitenkaan tutkijalle ole helppo: haastattelujen sopiminen, haastattelut ja erityisesti aineiston purkaminen ja käsittely analysoitavaan muotoon on hyvin hidasta ja vaatii tutkijalta pitkäjänteistä työtä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Haastattelutapojakin on useita: haastattelu voi olla tarkkojen, yksilöityjen ja yksittäisien kysymyksien esittämistä, tai toisessa ääripäässään avointa keskustelua, jolla ei ole valmiiksi strukturoitua kehystä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 11). Opinnäytetyössäni käytin tiedonkeruun menetelmänä puolistrukturoitua haastattelua, eli teemahaastattelua. Teemahaastattelu on avoin haastattelutilanne, joka on hyvin lähellä avointa haastattelua. Teemahaastattelu etenee nimensä mukaisesti ennalta asetettujen teemojen ja niihin liittyvien kysymyksien ja tarkennuksien varassa. Puolistrukturoidun haastattelun teemat pohjautuvat tutkittavan ilmiön etukäteen avattuun viitekehykseen ja siihen, mitä tutkittavasta aiheesta jo ennalta tiedetään. Teemahaastattelussa pyritään löytämään relevantteja vastauksia liittyen tutkimusongelmiin ja tutkimuskysymykseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

Opinnäytetyössäni haastattelin yhteensä viittä pääkaupunkiseudulla olevaa pitkäaikaisasunnotonta miestä. Haastattelut toteutettiin syksyllä 2017 ja 2018 alkuvuonna. Haastateltavista 4 oli helsinkiläisiä ja yksi Helsingissä majoileva, virallisesti vantaalainen. Nuorin haastateltava oli 30 vuotias ja vanhin 45, haastateltavien keski-ikä oli 38 vuotta. Kaikki haastateltavat olivat miehiä ja heillä oli taustaa asunnottomuudesta vähintään kolmen vuoden ajalta. Käytännössä haastattelut toteutettiin eri päivätoimintakeskuksissa ja erillisesti sovitulla tapaamisella haastateltavien väliaikaisissa majoipaikoissa.

Kaikki haastateltavat olivat minulle työn kautta tuttuja henkilöitä ja olin tuntenut haastateltavat 2 – 7 vuoden ajalta. Rajasin haastateltavien valintaa tutkimusongelman mukaisesti henkilöihin joilla on kokemusta pitkäaikaisasunnottomuudesta ja jotka haluavat hoitaa asunnottomuuttaan ja ovat pyrkineet etsimään ratkaisuja asunnottomuuteensa. Jokaisella haastateltavalla oli asunnottomuuden lisäksi vahva päihteidenkäyttötausta ja kaikki käyttivät aktiivisesti päihteitä. Kolmella haastateltavalla päihteidenkäyttö keskittyi alkoholiin, kahdella alkoholiin ja huumausaineisiin. Haastattelutilanteissa haastateltavat eivät olleet merkityksellisesti päihtyneitä ja oletetusti haastateltavien päihtymystila ei vaikuttanut haastatteluissa annettuihin vastauksiin. Kahdella haastateltavalla oli lisäksi rikostaustaa ja he olivat suorittaneet yli vuoden mittaisen vankilatuomion. Kolmella haastateltavalla oli kokemusta asumisesta pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin syntyperäisesti Helsingistä, tai Helsingin lähialueilta.

Haastattelut toteutettiin kahdella eri teemahaastattelurungolla. Käytetyt teemahaastattelupohjat ovat nähtävissä tutkimusraportin liitteistä. Kaksi haastattelua toteutettiin haastattelupohjalla 1 (LIITE 1, Teemahaastattelurunko) ja kolme haastattelua toteutettiin haastattelupohjalla 2 (LIITE 2, Teemahaastattelurunko). Ensimmäisen haastattelurungon ongelmaksi ilmeni hyvin nopeasti haastatteluiden toteuttamisen jälkeen se, että haastattelukysymykset painoutuivat liikaa asunnottomuuden rakenteellisiin ilmiöihin ja tekijöihin, joihin haastateltavat eivät varsinaisesti pystyneet itse vaikuttamaan. Kahden toteutetun haastattelun jälkeen korjasin teemahaastattelurunkoa ja selkeytin haastatteluteemoja henkilökohtaisiin kokemuksiin 1) rakenteellisista tekijöistä, 2) tuttavien ja ystävien merkityksestä, sekä 3) palveluiden merkityksestä asunnottomuuteen. Korjatulla teemahaastattelurungolla toteutettiin yhteensä 3 haastattelua.

Haastattelut etenivät ennalta määriteltujen teemojen ja niiden ohjaamien apukysymyksien mukaisesti. Jokaisen haastateltavan kanssa kysymyksien tarkennukset ja haastattelutilanteiden keskustelu poikkesi kuitenkin merkittävästi ja pääpainona kaikissa haastatteluissa oli määriteltujen teemojen mukainen keskustelunomainen haastattelutilanne – keskustelua ohjaavat

apukysymykset saattoivat vaihdella eri haastatteluissa suurestikin. Haastattelut etenivät taustatietojen keräämisen jälkeen vapaamuotoisella keskustelulla asunnottomuudesta ja haastateltavien asunnottomuushistoriasta ja ajatuksista liittyen tutkimuskysymyksiin. Ohjasin haastatteluja tarvittaessa lisäkysymyksillä ja pyrin keräämään aineistoa tarkentavilla ja selventävillä kysymyksillä liittyen asunnottomuuteen. Haastattelut kestivät keskimäärin n. 40 minuuttia pisimmän haastattelun ollessa 50 minuutin mittainen.

Pääasiallisesti kaikki haastattelut sujuivat ongelmitta. Yhden haastateltavan kanssa keskustelu oli haastavaa ja haastateltavan vastaukset olivat hyvin lyhyitä ja haastattelua piti ohjata oikeaan suuntaan useilla lisäkysymyksillä. Kaikkien haastateltavien kanssa haastatteluajankohdat saatiin sovittua saumattomasti ja yhtään sovittua haastattelua ei jouduttu perumaan. Haastattelutilanteissa selvensin jokaiselle haastateltavalle erikseen haastattelun tarkoituksen ja kerroin opinnäytetyöstäni. Selkeytin lisäksi tutkimuksen eettisyyttä ja painotin, että haastattelut ovat täysin anonyymejä ja ketään haastateltavaa ei ole mahdollista tunnistaa tai yhdistää henkilöön haastattelujen perusteella. Kerroin haastateltaville erikseen haastatteluiden nauhoittamisesta ja siitä, että haastattelujen analyysivaiheen jälkeen nauhoitetut haastattelut ja haastattelujen litteroinnit hävitetään asianmukaisesti.

Kokonaisuudessaan analysoitavaa tutkimusaineistoa on riittävästi, kun uudet haastattelut eivät tuo lisäinformaatiota tutkimuskysymyksiin, tällöin puhutaan aineoston kylläntymisestä, eli saturaatiosta. (Eskola & Suoranta 2008, 62 - 62). Ammattikorkeakoulutasoinen opinnäytetyö on tarkoituskin olla ikään kuin tekijänsä harjoitustyö ja näyttö ammattialansa osaamisesta ja opinnäytetöitä harvoin pidetään tieteellisesti merkittävänä. Tästäkin syystä aineiston koko ei ole merkittävin kriteeri opinnäytetyössä: tärkeämpänä tekijänä korostuvat aineiston syvyys ja analyysi. Lähtökohtaisesti laadullisen tutkimuksen aineistokoot ovat vähäisiä verrattuna vastaavien määrällisten tutkimuksien aineiston kokoon. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85 - 86.) Opinnäytetyössäni sain kerättyä laajamittaista aineistoa ja tärkeitä subjektiivisia kokemuksia asunnottomuudesta, sen vaikutuksesta yksilöön sekä mielipiteitä tekijöistä, jotka vaikuttavat asunnottoman ihmisen kotipaikkakunnan valitsemiseen tai

muuttamiseen. Käsittelen tarkemmin aineiston määrällistä riittävyttä ja sen mahdollista vaikutusta tutkimustuloksiin opinnäytetyön lopussa.

4.4 Aineiston analyysi

Käytännön tasolla aineiston analyysi on tutkimuksessa hyvin arkisia ja yksinkertaisia asioita. Yksinkertaistettuna analyysilla tarkoitetaan huolellista perehtymistä kerättyyn aineistoon, aineiston jäsentelyä ja järjestämistä, sisällön erittelyä ja pohdintaa siitä mitä aineisto on, mistä se kertoo, miten se kertoo ja kuinka paljon se kertoo. Analyysi on siis pelkistetyksi aineiston kokonaisuuden jäsentelyä ja ymmärtämistä. Eri analyysimetodeilla tutkija voi esimerkiksi tyypitellä, luokitella ja teemoittaa kerättyä aineistoa ja näin helpottaa tutkimukseen liittyvän relevantin tiedon keräämistä usein laajastakin tutkimusaineistosta. Parhaimmillaan hyvin tehty analyysi tuo aineistolle suurta lisäinformaatiota: aineisto on tiivistetty ymmärrettävästi, sitä on reflektoitu teoreettisesti ja pohdittu käytännön tasolta. Analyysitapoja on käytännössä yhtä paljon kuin tutkijoitakin. Ei ole varsinasta ”oikeaa” aineiston analyysimenetelmää vaan moni tutkija esimerkiksi yhdistää eri käytettyjen analyysimenetelmien kirjosta itselleen omaan tutkimukseensa parhaiten soveltuvat analyysitavat. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Aineiston analyysitapaa on kuitenkin hyvä lähteä kartoittamaan jo tutkimuksen alkuvaiheessa. Lähtökohtaisesti analyysitapa tulisi olla päätettynä jo ennen laajamittaisempaa aineistonkeruuta ja tehtyjä haastatteluja. Valmiiksi mietitty aineiston analyysitapa ja se miten vastauksia tutkimuskysymyksiin lähdetään aineistosta etsimään helpottaa aineiston keruun suunnittelussa ja kerätyn aineiston purkamisessa ja jäsentelyssä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 135.) Opinnäytetyön analyysissa sovelsin erityisesti Tuomen ja Sarajärven (2009, 91) selkeästi kirjoittamaa laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysimenetelmiä. Tuomi ja Sarajärvi luokittelevat sisällönanalyysin perusmenetelmäksi, jota on helppo käyttää kaikessa laadullisessa tutkimuksessa.

Kerättyä tutkimusaineistoa kannattaa lähteä käsittelemään ja analysoimaan mahdollisimman nopeasti aineistonkeruun jälkeen. Tuoreeltaan toteutettuihin haastatteluihin ja kerättyyn aineistoon on helppo palata ja pääsääntöisesti sitä on vaivattomampaa lähteä purkamaan ja analysoimaan lähes välittömästi aineiston keräämisen jälkeen. Jotkut tutkimuksessa esiin nousseet aiheet saattavat kuitenkin vaatia aikaa käsitellä ja tällöin tutkijan onkin joskus hyvä palata aineiston pariin myös myöhemmin. Aineistosta nousevia yksittäisiä tutkimustuloksia tulisikin käsitellä osana aineiston kokonaisuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 135.) Opinnäytetyössäni kasasin jokaisesta haastattelusta yksittäisiä, tutkimuskysymyksen näkökulmasta oleellisia aihealueita ja niiden ympärillä käytyä keskustelua heti toteutetun haastattelun jälkeen. Palasin lisäksi useaan kertaan teemoitettujen aihealueiden pariin ja pyrin löytämään haastattelumateriaalista tutkimuksellisesti relevantteja asioita, joita voisin mahdollisesti nostaa esiin aineiston analyysissä.

Induktiivinen sisällönanalyysi aloitetaan normaalisti haastatteluaineiston auki kirjoittamisella, eli litteroinnilla. Litteroinnista ei ole yksiselitteisiä ohjeita ja litteroinnin tarkkuus riippuukin tutkimuksesta ja myös tutkijasta. Litteroinnin voi toteuttaa kirjoittamalla haastatteluaineiston auki sanasanalta tai esimerkiksi tietyistä teema-alueista, jotka ovat tutkimuskysymyksen kannalta relevantteja. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 138.) Opinnäytetyön analyysivaiheessa hyödynsin ja sovelsin induktiivisen aineiston analyysimetodeja (Miles & Huberman 1994). Tutkimuksessani keräsin relevantin haastatteluaineiston nauhoitetuista haastatteluista ja redusoin, eli pelkistin aineistoa jo litterointivaiheessa. Palasin lisäksi analyysivaiheessa useaan kertaan kuuntelemaan nauhoitettuja haastatteluja ja hakemaan lisäinformaatiota liittyen opinnäytetyön aiheeseen. Aineiston litteroinnin jälkeen tulostin tehdyt haastattelut ja luin ne useaan kertaan läpi ja lähdin hakemaan haastatteluissa teemoittain esiin nousevia samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Yhdistin esiin tulleita aiheita luokittain ja lopuksi kokosin luokitellut yhtenäiseksi pääluokaksi, joiden pohjilta lähdin pohtimaan kerätyn ja analysoidun aineiston yhteenvetoa ja tuloksia.

Toteutin aineiston sisällönanalyysin hakemalla haastatteluaineistosta relevantteja alkuperäisilmaisuja, jotka pelkistin itselle helposti analysoitavaan

muotoon. Pelkistetyistä ilmaisuista lähdin hakemaan työhön oleellisia alaluokkia, jotka kokosin yhdeksi pääluokaksi. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä sovelsin Sarajärven ja Tuomen (2011, 108 – 112) esittämää sisällönanalyysin taulukointia, jossa alkuperäisilmaisut luokitellaan tutkimuskysymyksellisesti relevanteiksi kokonaisuuksiksi. Esimerkiksi asunnottomuustekijöistä tutkimuksessa korostunut päihteidenkäytön merkitys asunnottomuuteen toi luokittelussa esiin päihteidenkäytön taloudellisen merkityksen ja päihtyneenä käyttäytymisen merkityksen asumisessa. Luokittelun jälkeen lopulliseksi pääluokaksi nousi ”päihteet ja asunnottomuus”. Oheisissa taulukoissa on esimerkki konkreettisesta ilmaisujen pelkistämisestä alkuperäisilmaisusta pääluokkaan.

TAULUKKO 2. Alkuperäisilmauksien pelkistäminen

Alkuperäisilmaisu	Pelkistys
<i>Eipä siinä paljoo vuokrat kiinnostanu kun oli putki päällä.</i>	Vuokrat jäi päihtyneenä hoitamatta
<i>Kännissä pistin rapun lasin sisään et pääsin sisälle. Ei kannissä kiinnostanut.</i>	Häiriökäytös päihtyneenä. Käytös ei päihtyneenä tuntunut merkitykselliseltä.
<i>Rahat menee kyllä (päihteisiin) eikä ees riitä.</i>	Rahat käytetään päihteisiin
<i>Olisin voinut maksaa ne vuokravelat ja hakea asuntoa, mut ei niistä tuloista voi maksella mitään turhaa jos siitä ei heti saa mitään.</i>	Päätös rahan käytöstä päihteisiin vuokravelan tai vuokran hoitamisen sijaan.
<i>Kyl mä tiesin, että naapurit ei oikeen digannut siitä meiningistä...ei se silti kiinnostanut kun oli muuta mielessä.</i>	Päihtyneenä aiheutui häiriökäytöstä, joka häiritsi naapureita.
<i>Dokasin kämpän alta</i>	Juominen aiheutti asunnottomuuden

Pelkistettyjen alkuperäisilmauksien avulla kokosin kaksi alaluokkaa

TAULUKKO 3. Alaluokat

Pelksitetty ilmaisu	Alaluokka
Vuokrat jäi päihtyneenä hoitamatta	Päihteiden vaikutus talouteen
Rahat käytetään päihteisiin	
Päätös rahan käytöstä päihteisiin vuokravelan tai vuokran hoitamisen sijaan.	
Päihtyneenä aiheutui häiriökäytöstä, joka häiritsi naapureita.	Päihteiden vaikutus asumiseen ja häiriöihin
Häiriökäytös päihtyneenä. Käytös ei päihtyneenä tuntunut merkitykselliseltä.	
Juominen aiheutti asunnottomuuden	

Alaluokista syntyi yksi selkeä pääluokka

TAULUKKO 4. Pääluokka

Alaluokka	Pääluokka
Päihteiden vaikutus talouteen	Päihteet ja asunnottomuus
Päihteiden vaikutus asumiseen ja häiriöihin	

Aineistosta nousi esiin lisäksi 3 muuta selkeää pääluokkaa, joiden pohjalta esitän seuraavassa kappaleessa opinnäytetyön keskeisiä tuloksia. Muut aineistosta esiin nousseet pääluokat olivat kuntakohtaisien palveluiden merkitys asunnottomuudessa, ystävien ja lähipiirin merkitys, sekä asunnottomien kokemuksia tuetun asumisen yksiköistä.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esitän opinnäytetyöni tutkimusaineistosta esiintyneitä tutkimustuloksia. Tuloksissa käsittelen ensimmäisenä asunnottomuuteen johtavia tekijöitä ja tarkastelen erityisesti päihteidenkäytön merkitystä asunnottomuudessa. Seuraavaksi avaam haastateltavien kokemuksia kuntakohtaisista palveluista ja niiden merkityksestä asunnottomien elämään. Tarkastelen myös aineistosta nousseita kokemuksia ulkopaikkakuntien vastaavista palveluista. Seuraavassa osiossa selvennän aineisossa korostuneita lähipiirin, sukulaisien ja ystävien merkitystä elämässä. Lopuksi avaam aineistosta ilmentyneitä tuloksia liittyen pääkaupunkiseudun keskitettyihin tuetun asumisen yksiköihin ja niihin liittyviin asenteisiin.

5.1 Päihteet ja asunnottomuus

Jokaisen viiden haastateltavan kohdalla asunnottomuudesta keskustellessa nousi esiin päihteidenkäyttö ja sen merkitys asunnottomuudessa. Haastatteluista tehtäessä minulla oli tieto haastateltavien päihdetaustasta, mutta en halunnut korostaa päihteidenkäytön merkitystä erillisenä tekijänä vaan halusin ohjata keskustelua asunnottomuustekijöihin ilman ennako-oletuksia päihteiden merkityksestä asunnottomuuteen taustoittavana tekijänä. Tästä huolimatta päihteet nousivat keskeiseksi osaksi haastattelutilanteissa käytyjä keskusteluja, joten se on myös tuloksia tarkasteltaessa nostettu erilliseksi vaikutustekijäksi liittyen asunnottomuuteen. Kaksi haastateltavista oli lisäksi suunnitellut aloittavansa korvaushoidon, jolloin asunto nousi merkittäväksi tekijäksi päihteidenkäytön vähentämisessä tai lopettamisessa.

Kolmella haastateltavista päihteidenkäyttö oli vaikuttanut suoraan asunnottomuuteen ja haastateltavat olivat joutuneet asunnottomiksi päihteidenkäytön ja siitä aiheutuvien vuokranmaksuongelmien tai häiriökäyttäytymisen johdosta. Erityisen kiinnostaviksi tekijäksi haastatteluista nousi kahden haastateltavan kokemus siitä, että asunnottomuusuhan alla he eivät kokeneet saavansa mitään tukea asioiden hoitamiseen vaan joutuivat asunnottomiksi hyvin nopealla aikataululla.

Viimeksi lensin pihalle kun niissä bileissä en päästänyt kaveria sisään ja löin sitä kun yritti väkisin. Ei ees varotusta annettu vaan viikko aikaa ja kamat kadulle.

Eipä siinä paljoo vuokrat kiinnostanu kun oli putki päällä. Pistin asumistuet omalle tilille ja kyllähän sen tiesi, että ei niitä tuu sieltä maksettua. Sitten vasta kyseltiin perään ku piti jo lähtee. Ei tullut paljon maksusuunnitelmia tehtyä.

Aineistossa esiintyi lisäksi täysin vastakkaisia mielipiteitä päihteidenkäytön merkityksestä asunnottomuuteen. Yksi haastateltava korosti sitä, että oli ajautunut asunnottomaksi päihteidenkäytön takia, kun taas toinen haastateltava kertoi asunnottomuuden aiheuttaneen sekä lisänneen päihteidenkäyttöä.

No joo, tuli vedettyä välillä kun oli kämppä ja kyl mä dokasinkin kännit silloin tällöin, mut nyt kun pyörii kadulla niin oon joka päivä sekasin. Kuka muka on jossain yömajassa selvinpäin?

Varmaan tuli vedettyä enemmän silloin ku asuin (haastateltava kertoi entisen osoitteensa). Nykään tuntuu, et ei pysty vetää niin paljo ku ei tuol muuten pärjää.

Kokonaisuudessaan aineistosta korostui päihteidenkäytön merkitys ja päihdekeskeinen elämä yhtenä asunnottomuuden osa-alueena. Kaksi haastateltavaa korostivat päihteidenkäytön lopettamisen tai vähentämisen haasteellisuutta asunnottomana. Yksi haastateltava toi esiin myös elämänhallinnan pirstaleisuuden, mukaan lukien hallitsemattoman päihteidenkäytön johtuen asunnottomuudesta.

Katkolle lepäämään vähäksi aikaa ja välillä pidempi hoitojakso alle, mut ei siihen (päihdeettömyyteen) oikeen pysty sitoutumaan kun ei oo omaa kämppää ja enemmän menee katkolle lepäilemään ja että sais jonkun katon pään päälle.

Et sä ilman kämppää pääse korvaushoitoon.

Päihteidenkäyttö ja sen mukanaan tuomat muut elämänhallinnan haasteet, syrjäytyminen ja huono-osaisuus, erityisesti taloudelliset vaikeudet korostuivat kaikkien haastateltavien kohdalla.

Rahat menee kyllä (päihteisiin) eikä ees riitä. Onneksi pystyy syömään ilmaseksi ja saa aamuröökkiä ja kahvit päiväkeskuksesta.

En oo aina ees hakenut sossun rahoja kun ei saa asioita hoidettua juodessa, siihen ne menis kuitenkin.

Myös huono-osaisuuden ylisukupolvisuus esiintyi haastatteluissa ja kaksi haastateltavista korostivat, että päihteidenkäyttö ja siitä johtuvat lieveilmiöt, syrjäytyminen, sekä rikostausta olivat periytyneet ”isältä pojalle”. Mielenkiintoista oli myös, että ylisukupolvisesti siirtyvät sosioekonomiset ongelmat nousivat hyvin selkeästi esiin niiden haastateltavien kohdalla, joilla se haastatteluissa esiintyi.

No silloin varmaan tajus, et ollaanhan me varmaan tyhmiä ku oltiin fajjan kanssa samalla osastolla (vankilassa).

Kyllä mä muistan, että isä ja äiti joi ja varmaan myös niiden vanhemmat.

5.2 Kokemuksia kuntakohtaisista palveluista

Haastatteluissa ilmeni, että pääkaupunkiseudun asunnottomille tarkoitetut palvelut ovat merkittävä osa asunnottoman päivittäisiä rutiineja. Haastateltavat kokivat tutut palvelut merkittävänä tekijöinä omassa elämässään ja tuloksia tarkasteltaessa voidaankin todeta, että asunnottomat ovat kiintyneet tuttuihin palveluihin ja eivät mielellään käytä uusia tai vieraita palveluja.

Asunnottomille merkittävien palveluiden kartoituksessa erityisesti korostuivat pääkaupunkiseudulla helposti saatavilla olevat matalan kynnyksen palvelut, jotka vastasivat perustarpeisiin, kuten ravintoon, lepoon ja hygieniaan.

Ilman ruokajonoja tuskin tulisi hirveästi syötyä.

Päiväkeskuksista saan aamuröökkin palautuspullolla ja kahvin ilmaiseksi. Kylhän se on tavallaan itelle päivän kohokohta.

Kun ei pysty menee frendeille yöksi niin päivisin tuli nukuttua junissa ja sporissa. Nykyään pystyn nukkuu päivällä siellä (haastateltava viittaa pääkaupunkiseudun matalan kynnyksen toimintakeskukseen) niin pysyy ees vähän järjissään.

Haastateltavat kokivat tutut palvelut tietynlaisena elämän rutiinina ja toivat avoimesti esiin, että vieraat palvelut saattaisivat olla vaikeita lähestyä ja tuntemattomien palveluiden piiriin siirtyminen esimerkiksi vieraalle paikkakunnalle saattaisi nousta kynnyskysymykseksi muuttamisessa.

Oon käynyt tässä päiväkeskuksessa nyt seitsemän vuotta ja kyl se on tärkeä osa mun päivää.

On mulla kavereita joiden kans pyörin mut se on sit melkeen aina vetämistä. Niissä kahviloissa (matalan kynnyksen päiväkeskukset) pystyn ees vähän aikaa olee fiksujuen tyyppien kaa.

Kyllä se olis vaikeeta mennä johonkin ihan vieraaseen mestaan. Välil ahdistaa mennä vieraaseen kauppaan niin kyl joku toinen kaupunki olis vaikee.

Se on mun mesta. (haastateltava viittaa päivätoimintakeskukseen)

Tutkimusaineisosta korostui erikseen myös kunnallisten palveluiden, kuten sosiaalipalveluiden, päihdepalveluiden, terveydenhuollon- ja Kelan palveluiden merkityksellisyys, mutta samalla mielipide ja oletus siitä, että palvelut ovat samankaltaisia myös muilla paikkakunnilla,

Eikö ne kelan massit haeta nykyään aina netistä niin ei kai sillä oo väliä vaikka olisi virossa?

No en mä nyt tiedä voiks palvelu enää olla huonompaa kuin stadin arvauskeskuksessa (terveyskeskus). Kai jossain pohjosessa on vähän enemmän aikaa asiakkaalle.

Oon asunu joskus tampereella ja siellä sain ihan normaalisti asumistukea niinku täälläkin.

Ei mua oikeesti kiinnosta et saanko sen metadonin turusta vai helsingisitä tai vaik lapista jos sen saa. Tääl jouduin eka menee 45 minuuttia aamukupilla (metadon) mut onneks sain klinikan lähempää.

5.3 Lähipiirin merkitys

Lähipiirin ja ystävien merkitys oli selkeä aineistosta esiintyvä eroavaisuus haastateltavien välillä, riippuen haastateltavien ikäjakaumasta. Kolmella haastateltavista, jotka olivat yli 40-vuotiaita, esiintyi selkeää sitoutumista ystäväpiiriin ja haastateltavat kokivat perheen ja läheisten ystävien merkityksen elämässään hyvin merkittäväksi. Haastateltavat korostivat sitä, että tutulla paikkakunnalla oleva lähipiiri oli hyvin merkityksellinen elämänhallinnassa ja muuttaminen vieraalle paikkakunnalle olisi äärimmäisen haastavaa, mikäli se tarkoittaisi läheisten ystävien ja sukulaisten menettämistä. Mielenkiintoinen poikkeama ja täydellisen vastakkainen ajatusmaailma korostuivat kahdella nuoremmalla haastateltavalla. Heidän näkemyksensä mukaan ystävien merkitys elämänhallinnassa oli päinvastainen ja haastateltavat kokivat, että

paikkakunnan vaihtaminen voisi olla konkreettinen ratkaisu päihteidenkäytön lopettamiseen tai vähentämiseen. Myös perheen merkitys nuoremmilla haastateltavilla ei korostunut niin vahvasti kuin vanhemmilla haastateltavilla.

Mä oon sanonut varmaan tuhat kertaa et haluan pois täältä (helsingistä) ku joka nurkalta tulee tarjoomaan douppii.

Ei mul oo paljoa enää menemistä porukoiden luokse niin ihan sama...frendit on vetokavereita niin kyl mä voisin lähtee johonkin muuallekin.

Kahdella kolmesta haastateltavasta mielipiteet ystävien ja lähipiirin merkityksestä olivat päinvastaiset ja lähipiiri sekä ystävät koettiin enemmän voimavarana kuin haasteena.

Samojen kavereiden kanssa ollaan pyörityt vuosikymmenet niin olishan se outoa jättää ne ja en varmaan jättäisikään.

Mutsi on vielä elossa niin käyn siellä varmaan joka viikko ja ei sillä muita oo. En mä mihinkään varmaan lähtis jos se on viel hengissä.

Mihin mä nää jätkät muka jättäisin?

5.4 Kokemuksia tuetun asumisen yksiköistä

Laatiessani teemahaastattelurunkoa tutkimukseen en oletanut Helsingin alueen keskitettyjen asumispalveluyksiköiden nousevan niin vahvasti esiin tutkimusaineistosta. En ohjannut haastatteluissa keskustelua asumispalveluiden suuntaan, mutta silti jokainen haastateltava korosti kokemuksiaan pääkaupunkiseudun keskitetyistä asumispalveluyksiköistä ja kokivat ne hyvin merkittävänä osatekijänä asunnottomuudessa tai halussa muuttaa pääkaupunkiseudulle. Kolmella haastateltavista oli henkilökohtaista kokemusta

asumisesta yksiköissä ja kaksi haastateltavaa olivat vierailleet yksiköissä tai yöpyneet niissä satunnaisesti, esimerkiksi ystävien luona.

Yhteisesti ilmenevä tekijä kaikilla haastateltavilla oli ennakkoluulot ja tyytymättömyys pääkaupunkiseudun tuetun asumisen yksiköihin. Haastateltavat korostivat sitä, että asuinpaikkana päihdekeskeiset asumisyksiköt eivät ole vaihtoehto ja yksikköasumista pidetään hyvin leimaavana ja tietynlaisena ”päätepisteenä”, josta ei enää pääse eteenpäin.

Fattassa ne ehdotti eka sitä (haastateltava viittaa asumispalveluyksikköön) hullujenhuonetta, mut en todellakaan mene sinne tapettavaksi. Sanoin sossulle, et normikämpä kiitos ja sinne mä kai sit oon jonos.

Kyllähän mulla on kämpä ollut niissä nistiluolis, mut pikkuhiljaa alkaa tää pyöräminen kadulla ja frendeillä riittämään. Voisin muuttaa heti vaikka lappiin jos sais mestan missä rauhottuu.

Joskus siellä (haastateltava viittaa asumispalveluyksikköön) ollut kämpä mut en mä siel ollu ku varmaan yhen tai kaks yötä. Mielummin meen vaikka mettään nukkumaan ku oon siellä paskassa.

Vaikka kaikilla haastateltavilla oli ennakkoluuloja tai kokemuksia asumispalveluyksiköistä, korosti yksi haastateltava yksiköiden merkitystä omassa elämässään ja koki asunnon tärkeänä ja asumisyksiköiden ilmapiirin itselleen hyvin sopivana.

Luulin ensin et se on ihan kamala paikka mut kun sain sieltä kämpän niin naapurit on kyllä todella mukavia ja tuun hyvin juttuun kaikkien kanssa, myös ne valvojat on hyvii tyyppejä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tuloksia tarkasteltaessa voi haastateltavilta esiintyneitä asioita peilata selkeästi tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen. Tuloksissa korostui erityisesti päihteidenkäytön ja asunnottomuuden syy-seuraussuhde ja kaikkien haastateltavien kohdalla päihteet näyttäytyivät vahvasti osana asunnottomuutta. Kuten Lehtonen ja Salonen (2008) korostivat, päihteidenkäyttö ja sen lisääntyminen voivat niin ikään olla aiheuttava tekijä, tai seuraus asunnottomuudesta. Tutkimuksessa esiintyi selkeästi päihteidenkäytön syyseurauksen molempia puolia ja osalla haastateltavista hallitsematon päihteidenkäyttö oli johtanut asunnottomuuteen, osalla asunnottomuus oli johtanut hallitsemattomaan päihteidenkäyttöön.

Päihteidenkäytön ja mielenterveysongelmien lisäksi tuloksissa nousi mielenkiintoisena osa-alueena esiin syrjäytyminen. Asunnottomuus sekä päihde- ja mielenterveysongelmat yhdistetään lähes poikkeuksetta syrjäytymiseen. Asunnon usein nähdään yhteiskunnasta syrjäytyneenä moniongelmaisena. Tutkimushaastatteluita tehdessäni ja vuosien ajan asunnottomien kanssa työskennelleenä, syrjäytyminen ei kuitenkaan varsinaisesti korostunut asunnottomien omissa mielipiteissä. Vain hyvin harva asunnon kokee itse olevansa syrjäytynyt tai jotenkin ”ulkopuolella” muusta yhteiskunnasta. Kuten Granfelt (2004) sanoo, syrjäytyneenä nähty asunnon ei välttämättä itse koe olevansa syrjäytynyt ja voi jopa tietoisesti elää ”normaalista” poikkeavaa elämää ja halveksuu yhteiskunnan asettamia normeja. Kaikki haastateltavat toki kokivat asunnottomuuden negatiivisena asiana elämässään, mutta eivät kuitenkaan kokeneet asunnottomana olleensa erityisen syrjäytyneitä. Kaikilla haastateltavilla oli tärkeitä osa-alueita, ystäviä ja palveluja, joiden ympärille elämä ja arki rakentui – haastateltavat kokivat asunnottomuudesta huolimatta elävänsä itselleen normaalia ja tavanomaista elämää.

Mielenkiintoinen tutkimustuloksissa esiintynyt tekijä oli huono-osaisuuden ylisukupolvisuus. ”Isältä pojalle” siirtyvä ongelmavyöhyke ei ilmentynyt kaikkien haastateltavien kohdalla, mutta oli hyvin korostuneesti esillä kahden

haastateltavan elämässä. Toinen haastateltavista kertoi, että oli ollut samaan aikaan vankilassa isänsä kanssa ja ymmärsi silloin konkreettisesti mitä ongelmien siirtyminen sukupolvelta toiselle tarkoittaa. Toinen haastateltava kertoi vanhempien päihteidenkäytön selkeästi kulkeneen mukana koko elämän aina lapsuudenkodista asti. Molemmat haastateltavat toivat lisäksi esiin sen, että eivät ole kokeneet saaneensa tukea elämän haastekohdissa ja esimerkiksi toinen haastateltava kertoi, että oli joutunut vuokravelkojen takia asunnottomaksi yllättäen ja ei ollut saanut tukea tilanteeseen, vaikka olisi sitä tarvinnut. Soltantaus ym. (2011) kertovatkin, että huono-osaisuus periytyy selkeästi helpommin, mikäli ongelmiin ei puututa tai niitä ennaltaehkäistä.

Tutkimuksellisesti on hyvin mielenkiintoista todeta, että aiemmin viitatus pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaan tehtävät muutokset asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelmassa korostuivat selkeästi myös asunnottomilta kerätystä aineistosta. Neljä viidestä haastateltavasti korosti sitä, että asunto olisi tärkeää saada ympäristöstä, joka ei leimaa asukasta päihteidenkäyttäjäksi. Myös asumiseen tarjottava tuki koettiin tärkeäksi ja tietynlainen ”turvaverkko” asumisen ongelmatilanteissa oli tärkeä tekijä itsenäisen asumisen onnistumisessa.

Tutkimusaineistossa korostunut hajasijoitetun asumisen ja pienien asumisyksiköiden merkitys osoittavat kuinka mm. AUNE –ohjelmaa on selkeästi lähdetty rakentamaan asiakasnäkökulmiin ja mielipiteisiin pohjautuvalla tutkimustiedolla ja mielipidemittauksilla. Asunnottomat kokivat, että asunto ja oma koti ovat tärkeitä tekijöitä hyvinvoinnin näkökulmasta, mutta pelkkä keskitetty asuminen ja päihdekeskeinen ympäristö eivät ole ratkaisu kokonaisvaltaiseen elämänhallinnan tukemiseen.

Tuloksissa nousi selkeästi esiin kahta eri näkökulmaa paikkakunnan vaihtamisen haasteista ja sitä edesauttavista tekijöistä. Haastateltavat korostivat heille tärkeiden palveluiden merkitystä ja sitä, että vieraan paikkakunnan tuntemattomat palvelut olisivat niin suuri haaste, että mieluisempi valinta on asunnottomuus tutulla kotipaikkakunnalla tutujen palveluiden piirissä. Kaikki haastateltavat käyttivät pääasiallisesti pääkaupunkiseudun

päiväkeskuspalveluja ja kävivät säännöllisesti ruokajonoissa. Asunnottomilla ei juurikaan ollut tietoa siitä, minkälaisia vastaavia palveluita muilla paikkakunnilla on ja haastateltavat pelkäsivät, että toisen paikkakunnan matalan kynnyksen palvelut olisivat merkittävästi tutuista palveluista poikkeavia. Osa haastateltavista korosti palveluiden lisäksi lähipiirin ja ystävien merkitystä ja eivät kokeneet, että voisivat löytää uusia läheisiä ystäviä vieraalta paikkakunnalta.

Muuttamista edesauttaviksi tekijöiksi tutkimuksessa korostui erityisesti nuorempien haastateltavien halu vaihtaa ystäväpiiriään päihdekeskeisestä ympäristöstä. Haastateltavat kertoivat, että haluaisivat vähentää tai lopettaa päihteidenkäytön, mutta eivät kokeneet sitä mahdolliseksi tilanteessa, jossa päihteitä käyttävät ystävät ja tuttavat ovat ympärillä ja tarjoavat päihteitä. Haastateltavat kertoivat, että vaihtaisivat mielellään kotipaikkakuntaansa pois ”tutuista maisemista”, että uuden elämän aloittaminen puhtaalta pöydältä olisi helpompaa.

7 POHDINTA

Tutkimuksen lähtökohtana oli kartoittaa vaihtoehtoisia ratkaisuja asunnottomuuden hoitamiseksi. Paikkakunnan vaihtaminen pääkaupunkiseudulta voisi olla konkreettinen tapa korjata erityisesti Helsingin alueelle keskittynyttä asunnottomuutta. Helsingissä tilanteen haastavaksi tekee erityisesti kohtuuhintaisien vuokra-asuntojen puuttuminen ja asuntojonot pääkaupunkiseudulla ovat pahimmillaan vuosien mittaisia. Vuokra-asuntojen hintojen nouseminen pääkaupunkiseudulla on ollut jatkuvaa ja yleinen vuokrataso ylittää monessa tapauksessa Kelan asettamat asumistuen rajat kohtuuhintaiselle asunnolle. Tilanne on toinen pienemmillä paikkakunnilla ja esimerkiksi Lahdessa, vain alle tunnin junamatkan päässä Helsingistä vapaita ja kohtuuhintaisia asuntoja on tarjolla jatkuvasti.

Henkilökohtaisien tekijöiden lisäksi tutkimuksessa ilmeni, että kotipaikkakunnan vaihtaminen on rakenteellisesti haastavaa. Kuntakohtaiset erot asunnottomuustyössä ja kotipaikkakunnan muuttamisen käytännöissä ovat merkittävät ja monesti paikkakunnan vaihtaminen asunnottomana on tehty byrokraattisesti erittäin haastavaksi. Vaikka esimerkiksi asunnon helsinkiläinen olisikin halukas vaihtamaan kotipaikkakuntaa, voi esimerkiksi sosiaali- tai terveystoimen asiakkuus, korvaushoito tai taloudelliseen toimentuloon liittyvät tekijät nousta esteeksi paikkakunnan vaihtamisessa. Kuntakohtaisien eroavaisuuksien ja rakenteelliset paikkakunnan vaihtamisen haasteet ovat hyvin merkityksellisiä tekijöitä ja aihe vaatisikin jatkotutkimusta.

Pitkään asunnottomuustyötä tehneenä olen usein pohtinut asunnottomuustyön vaikutuksia ja sitä, onko asunnottomuustyöhön tehdyt panostukset olleet asunnottomien kannalta merkityksellisiä. Jo tilastollisesti asunnottomuuden kehittymistä tarkasteltaessa voidaan todeta, että esimerkiksi pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelmien tavoitteisiin ei olla päästy ja pitkäaikaisasunnottomuus ei ole ohjelmakausien aikana edes puolittunut, saati kokonaan poistunut. Työn tuloksia tarkasteltaessa onkin tärkeää pohtia tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet siihen, että asunnottomuutta ja pitkäaikaisasunnottomuutta edelleen on. Yksi tutkimukseni lähtökohdista oli lähteä kartoittamaan vaihtoehtoisia menetelmiä asunnottomuusongelman hoitamiseen, johon ei erityisesti pääkaupunkiseudulla kyetä olemassa olevilla malleilla löytämään ratkaisua.

PAAVO 1 & 2 ohjelmien lähtökohtina oli lähteä korjaamaan pitkäaikaisasunnottomuutta rakenteellisilla muutoksilla, jonka seurauksena pääkaupunkiseudulle perustettiin suuria (50 – 150 paikkaisia) asumispalveluyksiköitä. Asumispalveluyksiköt vaikuttivat asunnottomuuteen tilastollisesti ja pitkäaikaisasunnottomuus väheni merkittävästi heti vuodesta 2008 alkaen, jolloin yksiköitä perustettiin. Ensimmäisen asunnottomuusmäärän laskemisen jälkeen pitkäaikaisasunnottomuus on kuitenkin pysynyt varsin stabiilina, vaikka uusia yksiköitä on perustettu ja asuntokantaa lisätty. Kun tarkastellaan esimerkiksi erityisryhmien ja nuorten asunnottomuuden lisääntymistä ja verrataan sitä pitkäaikaisasunnottomuuden määrän

pysähtymiseen, voidaan todeta, että olemassa olevat asunnottomuustyön mallit eivät kykene vastaamaan muuttuvaan tuetun asumisen tarpeeseen. Asunnottomuustyössä on viimeisen kymmenen vuoden aikana korostunut hyvin nopea asunnottomuusprofiilin muutos. Esimerkiksi PAAVO ohjelmakausien aloitusvuonna 2008 ”perinteinen” metsissä, yömajoissa ja kaduilla asuva puhtaasti alkoholia ja korvikeaineita käyttävä oli tyypillinen asunnoton henkilö. Asunnottomuusprofiili on kuitenkin muuttunut merkittävästi hyvin lyhyessä ajassa. Jo vuonna 2015, kun PAAVO ohjelma päättyi, ”normaali” asunnoton oli huumausaineita käyttävä, kavereiden luona tai laitoksissa asuva alle 30-vuotias nuori. Puhtaasti alkoholia ja korvikeaineita käyttävät, kaduilla asuvat kodittomat olivat enemmänkin harvinaisuus kuin asunnottomuuden ”valtavirtaa”. Asunnottomuuskulttuurin lisäksi päihdekulttuuri on muuttunut merkittävästi hyvin lyhyessä ajassa.

Pitkän hallitusohjelman haasteena on se, että ohjelman kautta määriteltyä työtä ja asunnottomuustyön rakenteita on haastavaa lähteä muuttamaan niin, että ne vastaisivat nopeasti muuttuvaan tarpeeseen. Suuret asumispalveluyksiköt olivat varmasti hyvä ratkaisu rakenteellisen asunnottomuuden korjaamiseen vuonna 2008, mutta ne eivät välttämättä palvele nykyistä asunnottomuusprofiilia ja eivät kykene vastaamaan esimerkiksi muuttuneeseen asumisen tuen tarpeeseen riittävän nopeasti. Kaikilla tutkimukseni haastateltavilla oli päihdetaustaa muustakin kuin alkoholista. Tutkimuksessa korostui suurien asumispalveluyksiköiden merkitys päihteenkäyttöön ja haastateltavat kertoivat, että esimerkiksi huumausaineita käyttävän on lähes mahdoton vähentää tai pyrkiä lopettamaan päihteenkäyttöään asumisyksiköissä, joissa päihteenkäyttö ja päihdekeskeisyys ovat arkipäivää. Myös pääasiallisesti alkoholia käyttävät haastateltavat kertoivat, että yksiköissä on haastavaa pyrkiä olemaan selvänä, kun ympärillä juodaan niin paljon. Haastateltavat kokivat lisäksi, että asumisyksikköön muuttaminen tarkoitti poikkeuksetta sitä, että asumisyksiköstä ei pääse muuttamaan eteenpäin itsenäisempään asumiseen vaan yksiköt koettiin ”loppusijoituspaikkoina”.

Tulevaisuuden asunnottomuustyössä onkin kiinnitetty huomiota suurien asumispalveluyksiköiden tuomiin haasteisiin ja asunnottomuuden

ennaltaehkäisyn toimenpideohjelmassa (AUNE) työn keskipisteenä on hajasijoitetun asuntokannan lisääminen. Asunnottomuustyö kehittyi uuden ohjelman mukaan enemmän asunnottomuutta ennaltaehkäisevää suuntaan, mikä indikoi ymmärrystä siitä, että aikaisempi asunnottomuustyö on kyennyt poistamaan pitkäaikaisasunnottomuutta, mutta ei ole pystynyt puuttumaan uuden asunnottomuuden syntymiseen. Hajasijoitetun, yksilöllisesti tuetun asumisen tarve on ilmeinen ja pääkaupunkiseudulla suurin haaste on edelleen rakenteellinen – kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja ei ole riittävästi. Kun tarkastellaan tutkimuksessa nousseita tekijöitä mm. palveluiden merkityksestä, voidaan todeta, että pelkkä asunto ei riitä. Kokonaisvaltaiseen elämänhallintaan asunnon lisäksi tarvitaan henkilökohtaisesti suunniteltua asumisen tukea ja muuta aktivoivaa tekemistä, kuten päivätoimintakeskusten palveluja tai esimerkiksi työtoimintaa. Kaikki edellä mainitut tekijät on nostettu esiin uudessa asunnottomuustyön ohjelmassa, joten voidaan todeta asunnottomuustyön kehittyvän oikeaan, paremmin asunnottomien tarpeita palvelemaan suuntaan. Helsingin asuntotilanteen huomioiden vaihtoehtoisten mallien löytäminen on keskeinen asia asunnottomuustyön tulevaisuudessa. Paikkakuntakohtaisten palveluiden kehittäminen ja niiden ”markkinoiminen” asunnottomille voisi olla varteenotettava vaihtoehto motivoimaan asunnotonta pääkaupunkiseutulaista vaihtamaan kotipaikkakuntaansa tilanteessa, jossa asunto järjestyisi. Paikkakunnan vaihtaminen tulisi myös tehdä rakenteellisesti helpommaksi ja jokaisella tulisi olla ”oikeus” valita kotipaikkakuntansa ja niiden sisältämät palvelut.

7.1 Tutkimuksen validiteetti ja eettisyys

Yleisesti ottaen laadullisen tutkimuksen validiteetin, eli luotettavuuden arvioimisessa ei ole universaalisti yksiselitteisiä ohjeita. Pääsääntöisesti tutkimuksen arvioinnissa voidaan ohjenuorana pitää muutamia tutkija – tutkimussidonnaisia tekijöitä, joilla tutkimuksen luotettavuutta voidaan objektiivisesti arvioida. Tutkimusraportissa tulisi aina selkeyttää vähintään tutkimuksen kohde ja tarkoitus, tutkijan suhde tutkimukseen, aineiston keruun menetelmät, tutkimuksen tiedonantajat, tutkijan ja tiedonantajien

(haastateltavien) suhde, tutkimuksen kesto, selvitys tutkimuksen raportoinnista ja eettisyydestä. Tutkimuksessa osoitettavat tutkimustulokset ovat lukijalle helpommin käsitettävissä, kun ne ovat raportoituna tarkkaan ja selkeästi. Tutkijan tulisi avata tutkimuksen toteutuksen vaiheita yksityiskohtaisesti, jotta lukijalle jäisi kuva avoimesta ja luotettavasta tutkimuksesta. Osa hyvää tutkimusta on myös tutkijan kyky kriittisesti tarkastella tutkimuksen aikana esiintyneitä haasteita ja onnistumisia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140 – 141.) Tutkimusprosessin aikana kehityin tutkijana ja kehitin opinnäytetyötäni perustuen tutkimuksen aikana esiintyneisiin haastekohtiin. Suurimmat haastekohdat tutkimukselle esiintyivät tutkimusaiheen rajaamisessa. Halusin alun perin tutkia asunnottomien helsinkiläisten paikkakuntaan sitoutumisen ilmiötä laajana käsitteenä ja halusin sisällyttää tutkimukseen puhtaan asiakasnäkökulman lisäksi paikkauntakohtaisia rakenteellisia haasteita. Alun perin tarkoitukseni oli myös tutkia paikkakuntaan sitoutumista eri asiakasryhmien ja asunnottomien erityisryhmien, kuten vapautuvien vankien näkökulmasta. Aiheen rajaaminen asetti haasteita tutkimusprosessissa. Kehitin teemahaastattelurunkoa ja tutkimuskysymyksellisesti relevantteja kysymyksiä haastatteluihin perustuen aiempiin haastatteluihin. Lopulta päädyin toteuttamaan tutkimuksen alun perin suunnitellusti 12 haastateltavan sijaan viidelle asunnottomalle.

Opinnäytetyöprosessin aikana ymmärsin aiheen ja tutkimusongelman rajauksen tärkeyden ammattikorkeakoulu tasoisessa tutkimustyössä. Käsitin, että laadullisessa tutkimuksessa tärkeää on keskittyä yksittäisiin aineistosta esiintyviin aiheisiin sen sijaan, että keräisin määrällisesti laajaa tietoa liian laajasta aiheesta yhden tutkimuksen osalta. Jälkikäteen ajateltuna opinnäytetyöprosessi olisi ollut onnistuneempi, mikäli olisin etukäteen lukenut enemmän muita opinnäytetöitä ja muita aiheeseen liittyviä tutkimuksia.

Laadullisen tutkimuksen eettisyyttä tarkasteltaessa on tärkeää kiinnittää huomiota erityisesti tutkittavien henkilösuojaan ja yksityisyyteen. Etenkin sosiaalialan työssä, jossa monesti käsitellään arkaluontoisia ja henkilökohtaisia tietoja, on tärkeää, että henkilötietosuoja on kunnossa. Tutkittavien täytyy olla täysin suostuneita osallistumaan tutkimukseen ja heidän pitää tietää

tutkimuksen tarkoitus ja tavoite, sekä kokonaisuudessaan se, mistä tutkimuksessa on kyse. Eettisesti hyvän tutkimuksen pääperiaatteita ovat, että luottamuksellisia tietoja ei luovuteta ulkopuolelle ja, että tutkimuksen kohde ei ole millään tavalla tunnistettavissa tutkimusraportista tai tutkimuksen tuloksista. Tutkimukseen osallistujilla on oikeus täyteen anonymiteettiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 128 – 131.)

Opinnäytetyön aineistonkeruu on kokonaisuudessaan suoritettu asunnottomille pääkaupunkiseutalaisille. Vaikka työni kautta tunsinkin osan haastateltavista, ei haastatteluvaiheessa haastateltavalta kerätty tietoa, jonka avulla aineistoa voisi linkittää yksittäiseen henkilöön tai paikkaan. Vaikka osa haastatteluista on suoritettu pääkaupunkiseudulla olevissa asunnottomille tarkoitetuissa toimintakeskuksien tiloissa, haastattelukysymykset eivät merkittävästi ohjaa keskustelua tunnistettavaksi yksittäiseen kaupunginosaan, kaupunkiin tai toiminta / päiväkeskukseen. Päiväkeskuksissa suoritettuja haastatteluja varten on hankittu tutkimuslupa kyseisiltä päivätoimintakeskuksilta. Tutkimuksessa on huolehdittu siitä, että yksittäisten asiakkaiden anonymiteetti säilyy. Haastatteluaineistosta nostettuja lainauksia on tarvittaessa muutettu niin, että keskustelussa sanotut paikannimet ym. on poistettu tai muutettu. Kun tutkimusaineisto on kokonaisuudessaan analysoitu, hävitetään haastatteluaineisto opinnäytetyön valmistuttua.

Tunsin työni kautta kaikki haastateltavat ennalta ja minulla oli vuosien työkokemus tutkimuksessa haastatelluiden asunnottomien kanssa. Koin, että haastateltavien tunteminen oli tutkimuksellisesti hyvin hyödyllistä, sillä kykenin luontevasti keskustelemaan haastateltavien kanssa ja koin, että sain tutkimuksen osalta relevanttia informaatiota haastateltavilta koska meille oli syntynyt luottamuksellinen työntekijä – asiakassuhde jo ennen tutkimuksen aloittamista. Arvioni mukaan haastattelukysymykset sisälsivät niin arkaluontoisia ja henkilökohtaisia aiheita, että ilman luottamuksellista suhdetta niitä olisi mahdollisesti ollut haastava kerätä tutkittavilta.

Haasteelliseksi tutkimuksessa osoittautui tutkimuskysymyksellisesti relevantin tiedon saaminen haastateltavilta. Sain tutkimuksessa paljon arvokasta tietoa yksittäisien asunnottomien kokemuksista ja ajatuksista liittyen

asunnottomuuteen, mutta varsinaisen vastauksen saaminen tutkimuskysymykseen liittyen kotipaikkakunnan vaihtamiseen jäi hieman vajavaiseksi. Aineiston saturaatiota ei täysin tapahtunut ja etenkin teemahaastattelurungon vaihtaminen kesken tutkimuksen toi esiin tutkimukselle relevanttia lisäinformaatiota. Haastattelun olisi voinut toteuttaa vielä useammalle asunnottomalle tai vaihtoehtoisesti jo haastateltujen kanssa olisi voinut toteuttaa tarkentavia lisähaastatteluja.

Jos lähtisin tekemään tutkimusta uudelleen, niin ohjaisin teemahaastatteluja enemmän paikkakuntaakohtaisien palveluiden merkityksien suuntaan. Kysyisin myös selkeämmin haastateltavilta kotipaikkakunnan vaihtamisen esteitä ja edesauttavia tekijöitä. Keskustelut haastatteluissa jäivät enemmän asunnottomuuden syiden ja seurauksien tasolle ja en päässyt haastatteluissa syvästi perehtymään asunnon ja kodin subjektiiviseen merkitykseen. Mielenkiintoinen vaihtoehto vastaavalle tutkimukselle voisi olla vain yhdelle asunnottomalle syvähaastattelulla toteutettu tutkimus, jossa asunnotonta haastatellaan eri teemoja käsitellen useita erillisiä kertoja.

7.2 Aiheita jatkotutkimukselle

Opinnäytetyöni on hyvä avaus uudelle asunnottomuustyön haasteelle, joka käsittelee kotipaikkakunnan vaihtamista yhtenä ratkaisuna pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseen tähtäävässä työssä. Tutkimusaineostosta esiintyneiden tuloksien valossa voidaan nähdä erityisryhmien, esimerkiksi vapautuvien vankien, nuorten ja maahanmuuttajien poikkeavat tarpeet liittyen asunnottomuustyöhön ja olisikin tärkeää selvittää kotipaikkakunnan muuttamisen haasteita ja asunnottomuuteen vaikuttavia tekijöitä puhtaasti erityisryhmien näkökulmasta.

Suomen asunnottomuuden kehittymistä tarkasteltaessa on kokonaisuuden lisäksi syytä kiinnittää huomiota erityisesti pitkäaikaisasunnottomien määrään ja erityisryhmien asunnottomuuden kehittymiseen. Tilastollisessa asunnottomuudessa erityisesti pitkäaikaisasunnottomuus on asunnottomuuden

muoto, joka hoitamattomana aiheuttaa yhteiskunnallisella tasolla merkittäviä taloudellisia kuluja ja yksilötasolla johtaa eri asunnottomuuden lieveilmiöihin (Y-säätiö 2017, 10–13). Pitkäaikaisasunnottomuuden lisäksi erityisryhmien asunnottomuuden kehittymisen tarkastelu luo käsityksen asunnottomuudesta muuttavana ilmiönä. Erityisesti maahanmuuttajien asunnottomuuden lisääntyminen puhuu globaalien asunnottomuuden tulemisesta suomeen ja asunnottomuuden vahvasta jakautumisesta eri asunnottomuusryhmien välillä. (Pleace, Culhane, Granfelt & Knutagård 2015, 9-11.)

Mahdollinen jatkotutkimus voisi liittyä asunnottomien erityisryhmien asumisen erityistarpeisiin ja esimerkiksi asunnottomana vapautuvan vangin tai asunnottoman maahanmuuttajan asumiseen ja muuttamiseen liittyviä erityispiirteitä.

Tutkimukseni painottui vahvasti asiakasnäkökulmaan ja aineisto koostui kokonaisuudessaan asunnottomille toteutetuista haastatteluista. Asiakasnäkökulman lisäksi tutkimuksessa ja tutkimuksen teoreettisessa osiossa korostuivat kuitenkin byrokraattiset haastetekijät, kuten kuntakohtaiset poikkeavuudet asunnottomuuden hoitamisessa ja kotipaikkakunnan vaihtamisessa. Jatkotutkimuksen aihetta olisi erityisesti kuntakohtaisessa tutkimuksessa, jonka tavoitteena olisi tutkia suurien kuntien asuntotilannetta ja suhtautumista siihen, että ulkopaikkauntalainen asunnon vaihtaisi kotikuntansa puhtaasti asunnottomuuden hoitamisen näkökulmasta.

7.3 Ammatillinen kehittyminen

Sosionomiopinnot ovat olleet oman ammatillisen kehittymiseni kannalta hyvin merkittävä tekijä ja koen, että teoreettisen, mutta samalla käytännönläheisen opiskelun kautta hankittu osaaminen on erityinen voimavara jatkossa esiintyviin työelämän haasteisiin. Opinnäytetyöprosessi korostuu opinnoissa erityisesti ja koen, että opinnäytetyön tutkimus ja kirjallinen tutkimusraportti olivat opintojen yksi haastavin, mutta samalla antoisin osa-alue. Oli mielenkiintoista yhdistää opinnoissa tehtävää tieteellistä tutkimusta itselle mielenkiintoiseen ja omaan

työuraan oleellisesti liittyvään aihealueeseen ja konkreettisesti tutkia yhteiskunnallisestikin merkittävää tekijää, asunnottomuutta. Opinnäytetyöprosessi oli omalla tavallaan erityisen antoisa saadessani kehittää ja tutkia työtapaa, joka voi mahdollisesti ratkaista konkreettista asunnottomuutta ja auttaa hädässä olevia ihmisiä.

Opinnäytetyöprosessin antoisin osa-alue oli ehdottomasti tieteelliseen tutkimukseen ja asunnottomuustyön historian vaiheisiin perehtyminen teoreettisen viitekehyksen näkökulmasta. Oli mielenkiintoista selkeyttää kirjoittamalla omaa tehtyä työtä sekä haastatteluprosessia ja peilata sitä teoreettiseen kirjallisuudesta hankittuun tietoon. Myös haastattelutilanteet olivat mielenkiintoisia ja oli antoisaa keskustella ennestään itselle tuttujien asiakkaiden kanssa opiskelijan ja tutkijan roolista – täysin normaalista poikkeavasta näkökulmasta. Koen, että opinnäytetyöprosessin kautta hankkimani tieto ja tutkimuksellinen osaaminen ovat hyödyllisiä taitoja tulevaisuuden työelämässä ja uskon, että työelämän käytännön haasteiden käsitteleminen on helpompaa, kun tuntee laajemmin ilmiöiden teoreettisia lähtökohtia.

Opiskelu ja erityisesti opinnäytetyöprosessi ovat kasvattaneet minua ammattilaisena ja koen, että olen valmiimpi vastaanottamaan työelämän haasteita ja siirtymään työelämässä myös haastavampiin tehtäviin. Minulla on lähes 10 vuoden työkokemus sosiaalialalta ennen opinnäytetyötä ja koen, että laajan käytännön työkokemuksen reflektointi työkokemuksen jälkeen hankittuun teoreettiseen puoleen on erinomainen tapa käsitellä sosiaalialan ja asunnottomuustyön keskeisiä ilmiöitä ja työtapoja. Koen, että opinnäytetyöprosessissa saamani osaaminen on hyödyksi tulevaisuuden työelämässä ja siihen liittyvässä mahdollisessa tutkimustyössä.

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti 1999. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2009. Selvitys 03/2009: Asunnottomat 2008. Viitattu 9.5.2016. http://www.ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomuusselvitykset_vuosilta_200120%2834109%29
- Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2015. ARAn asunnottomuusselvitykset. Viitattu 10.5.2016. http://www.ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus
- Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2016. Selvitys 01/2016: Asunnottomat 2015. Viitattu 9.5.2016. http://www.ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2015%2838041%29
- Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2017. Selvitys 01/2017: Asunnottomat 2016. Viitattu 7.3.2017. [http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2016\(42132\)](http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2016(42132))
- Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus i.a. Ajankohtaista. Viitattu 7.12.2017. <http://www.ara.fi/fi-FI>
- Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2018. Selvitys 01/2018: Asunnottomat 2017. Viitattu 19.3.2018. [http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2017\(46192\)](http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2017(46192))
- Asunto Ensin 2016. Tietoa. Viitattu 4.9.2017. <http://asuntoensin.fi/tietoa/>
- Asunto ensin i.a. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma 2016-2019 - Ohjelman tavoitteet. Viitattu 7.12.2017. <http://asuntoensin.fi/ohjelma/asunnottomuuden-ennaltaehkaisyn-toimenpideohjelma-2016-2019/ohjelman-tavoitteet/>
- Asunto ensin i.a. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma 2016 – 2019. Viitattu 7.12.2017.

<http://asuntoensin.fi/ohjelma/asunnottomuuden-ennaltaehkaisyn-toimenpideohjelma-2016-2019/>

Asunto ensin i.a. Asunnottomuus – asunnottomuus ilmiönä. Viitattu 10.5.2016.

http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin/asunnottomuus

Asunto ensin i.a. Asunnottomuus ilmiönä. Viitattu 3.3.2017.

http://historia.asuntoensin.fi/asunto_ensin/asunnottomuus

Eronen, Anne; Lehtinen, Timo; Londén, Piia & Perälähti Anne 2016. Sosiaalibarometri 2016 – Erytiskatsaus toimeentulosta ja sote-uudistuksesta. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Finlex 1999. Suomen perustuslaki. 2 Luku, 19§, oikeus sosiaaliturvaan. Viitattu 5.4.2017.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P19>

Granfelt, Riitta 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: SKS.

Granfelt, Riitta 2004. Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä.

Helsingin kaupunki 2015. Toimeentulotuella huomioonotettavat asumismenot.

Viitattu 11.5.2016. <http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/toimeentulotuki/asumismenot>

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu – teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Kansaneläkelaitos 2017. Asumismenot perustoimeentulotuessa. Viitattu 14.3.2017. <http://www.kela.fi/toimeentulotuki-asumismenot>

Kantoluoto, Anne 2011. Kertomuksia asunnottomuudesta. Pro gradu -tutkielma.

Viitattu 17.2.2018. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/28110/kertomuksia%20asunnottomuudesta.pdf?sequence=2>

Karppinen, Jari & Fredriksson, Peter 2016. Loppuraportti PAAVO 2 – pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2012 – 2015. Helsinki: Ympäristöministeriö.

- Karppinen, Jari 2017. Asunto ensin –laatusuositukset. Viitattu 4.12.2017.
<http://asuntoensin.fi/assets/files/2017/06/Asunto-ensin-laatusuositukset-25-huhti-2017.pdf>
- Kostiainen, Eeva & Laakso, Seppo 2017. Vailla vakinaista asuntoa olevat Helsingissä. Teoksessa Hyväri, Susanna & Kainulainen, Sakari 2017 (toim.) Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Laine, Terhi; Hyväri, Susanna & Vuokila-Oikkonen, Päivi 2010. Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi.
- Lehtonen, Leena & Salonen, Jari 2008. Asunnottomuuden monet kasvot. Helsinki: Ympäristöministeriö. Viitattu 17.2.2018.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/38367/SY_3_2008.pdf
- Nousiainen, Kirsi; Hällman, Heidi; Saurama, Erja & Seppälä, Ullamaija 2007. Esipuhe. Teoksessa Sunikka, Sanna; Seppälä, Ullamaija & Granfelt, Riitta 2007. Asunnottomuuskirja – näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. Helsinki: SOCCA.
- Pleace, Nicholas i.a. Housing first guide Europe – Chapter 1. What is housing first? Viitattu 5.12.2017.
<http://www.housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/HFG/Chapter1.pdf>
- Pleace, Nicholas; Culhane, Dennis; Granfelt, Riitta & Knutagård, Marcus 2015. The Finnish Homelessness Strategy - An International Review. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Raunio, Kyösti 2010. Syrjäytyminen – sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto (verkkójulkaisu). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 4.1.2018.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_1.html
- Saari, Juho 2015. Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Solantaus, Tytti; Niemelä, Mika; Huilaja, Tiina & Räsänen, Sami 2011. Mielenterveys- ja päihdeongelmien sekä sosiaalisen syrjäytymisen

- ylisukupolvisen siirtymisen ehkäisy – Toimiva lapsi & perhe THL:n kärkihankkeena. Teoksessa Moring, Juha; Martins, Anne; Partanen, Airi; Bergman Viveca; Nordling, Esa & Nevalainen, Veijo (toim.) Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009 – 2015. Juvenes Print: Tampere, 158 - 167
- Taipale, Ilkka 1982. Asunnottomuus ja Alkoholi. Sosiaalilääketieteellinen tutkimus Helsingistä vuosilta 1937 — 1977. Jyväskylä: Gummerus.
- Talentia ry 2017. Arki, arvot ja etiikka – sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Viitattu 10.9.2017. <http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>
- Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos 2016. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus. Viitattu 2.1.2018. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon-tueksi/nuorten-syrjaytyminen/huono-osaisuuden-ylisukupolvisuus>
- Tilastokeskus 2015. Keskimääräiset kuukausivuokrat (euroa/neliö) alueittain vuonna 2015. Viitattu 11.5.2016. http://www.stat.fi/til/asvu/2015/asvu_2015_2016-03-07_tau_001.fi.html
- Tilastokeskus 2017. Vuokra-asunnot alueittain 2017, 3. neljännes. Viitattu 1.11.2017. https://www.stat.fi/til/asvu/2017/03/asvu_2017_03_2017-11-16_tau_001.fi.html
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vaarama, Marja; Moisio, Pasi & Karvonen Sakari 2010. Johdanto. Kirjassa Vaarama, Marja; Moisio, Pasi & Karvonen Sakari (toim.) 2010. Suomalaisten hyvinvointi 2010. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Viljanen, Vuokko 2014. Ylisukupolvinen huono-osaisuus. Viitattu 18.2.2018. http://www.socca.fi/files/3754/Ylisukupolvinen_syrjaytyminen_-_tutkimusta_ja_kirjallisuutta_Vuokko_Viljanen_2014.pdf
- Ympäristöministeriö 2008. Hallituksen asuntopoliittiset ohjelmat. Helsinki: Ympäristöministeriö. Viitattu 6.2.2017.

[https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10138/41379/YMr
a15_2008_Hallituksen_asuntopoliittiset_ohjelmat.pdf?sequence=2](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10138/41379/YMr
a15_2008_Hallituksen_asuntopoliittiset_ohjelmat.pdf?sequence=2)

Ympäristöministeriö 2013. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2012 – 2015. Viitattu 4.12.2017. [http://www.ym.fi/fi-FI/Asuminen/Ohjelmat_ja_strategiat/Paattyneet_hankkeet/Pitkaaika_isasunnottomuuden_vahentamisohj\(1873\)](http://www.ym.fi/fi-FI/Asuminen/Ohjelmat_ja_strategiat/Paattyneet_hankkeet/Pitkaaika_isasunnottomuuden_vahentamisohj(1873))

Y-säätiö 2017. A home of your own – Housing first and ending homelessness in Finland. Keuruu: Otava.

LIITE 1: Teemahaastattelurunko 1

1 Taustatiedot

2 Kauanko olet ollut helsinkiläinen?

3 Mitä ”helsinkiläisyys” sinulle merkitsee?

4 Mitä eroja koet olevan kotikuntasi ja muiden kuntien käyttämilläsi palveluilla?

- Terveyspalvelut
- Sosiaalipalvelut
- Liikkuminen / julkinen liikenne

5 Ovatko lähipiirisi / ystäväsi helsinkiläisiä?

- Kuinka tärkeitä läheiset / ystävät ovat elämässäsi?

6 Mikä on tämän hetkinen asuntotilanteesi?

- Milloin sinulla oli viimeksi oma asunto?
- Oletko tyytyväinen tämänhetkiseen asuntotilanteeseesi?

7 Mitä oma asunto sinulle merkitsee?

8 Mitä tavoitteita sinulla on asumisen suhteen?

9 Miksi koet, että et ole saanut asuntoa kotipaikkakunnaltasi?

10 Mikä on mielestäsi kohtuullinen vuokra yksinasuvalle?

11 Koetko, että tarvitset tukea asumisessa tai asunnon säilyttämisessä?

- Mitä tukea?

12 Olisitko valmis muuttamaan, jos saisit asunnon toiselta paikkakunnalta?

- Jos et, niin miksi?

13 Koetko, että voisit kotiutua vieraaseen paikkakuntaan, jos puitteet (asunto, palvelut) ovat miellyttävät?

14 Mitkä syyt ovat päällimmäisinä estäneet sinua aikaisemmin vaihtamasta asuinpaikkakuntaa?

15 Jos saisit tukea käytännön järjestelyihin muuttamisessa, sekä ohjausta uuden kotipaikkakunnan palveluihin, koetko, että se madaltaisi kynnystä vaihtaa asuinpaikkakuntaa?

LIITE 2: Teemahaastattelurunko 2

Taustatiedot

1. Kuinka kauan olet ollut asunnoton?
2. Kuinka tärkeänä pidät omaa kotia asteikolla 1 – 5? (1 = En lainkaan tärkeänä, 5 = hyvin tärkeänä.)
3. Koetko, että sinua ollaan autettu asunnonhaussa
4. Koetko, että voit itse valita asuinpaikkasi? (Asumispalveluyksikkö, tuettu asunto, itsenäinen asumismuoto)
5. Onko Helsingin vuokrataso a) Liian kallis, b) Sopiva, c) Liian halpa?
6. Kuinka realistista asteikolla 1 – 5 sinun on saada haluamasi asunto Helsingistä? (1 = Ei lainkaan realistista, 5 = Hyvin realistista.)

7. Onko sinulla läheisiä ystäviä?
8. Onko sinulla läheisiä omaisia?
9. Onko sinulla tärkeää asua lähellä ystäväpiiriä?
10. Onko tärkeää asua lähellä omaisia?
11. Koetko, että saat helposti uusia tuttaviasia tai ystäviä?
12. Voisitko asua toisella paikkakunnalla, jossa ei ole läheisiä ystäviä tai omaisia?
13. Yövytkö usein tuttaviesi tai lähipiirisi luona?

14. Mitä palveluja käytät / mitkä palvelut ovat sinulle tärkeitä?
15. Onko sinulla kokemusta muiden kaupunkien palveluista?
16. Kumman valitsisit mieluummin: tutut palvelut vai oman asunnon?